

■ A ■

KÉPZŐMŰVÉSZET

■ NAGYKÖNYVE ■

■ A ■

KÉPZŐMŰVÉSZET

■ NAGYKÖNYVE ■

Penguin
Random
House

A FORDÍTÁS ALAPJA
The Art Book

Copyright © 2017
Dorling Kindersley Limited
A Penguin Random House Company

FORDÍTOTTA
© Bojtár Péter, 2022

LEKTORÁLTA
Bádonyi Kinga

SZERKESZTETTE
Szóllós Péter

HVG KÖNYVEK

Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Török Hilda

ISBN 978-963-565-270-9

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit
tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely
formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton
vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar
Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

hvg **könyvek**

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Molnár Zsuzsa

Nyomás: TBB, Slovakia

A WORLD OF IDEAS:
SEE ALL THERE IS TO KNOW
www.dk.com

ALKOTÓTÁRSAK

CAROLINE BUGLER

A Cambridge-i Egyetemen végzett művészettörténet szakon, majd mesterfokozatot szerzett a londoni Courtauld Intézetben. Számos cikk és könyv szerzője. Az egyik legismertebb műve a *The Cat: 3.500 Years of the Cat in Art* (A macska: 3500 éve a művészetben). A londoni National Gallery és az Art Fund vezető szerkesztője.

ANN KRAMER

Több mint 60 könyv szerzője. Műveiben főleg a női művészet történetével foglalkozott. Nemrégiben tartott erről egy interaktív előadás-sorozatot Sussexben, ahol él.

MARCUS WEEKS

Zenei és filozófiai tanulmányokat folytatott, mielőtt a szakírói pályát választotta. Tucatnyi ismeretterjesztő művészeti mű – többek között a DK Big Ideas sorozat – kiadásában közreműködött.

MAUD WHATLEY

A Southamptoni Egyetemen végzett, majd a londoni Courtauld Intézetben tanult művészettörténetet. Kutatásai során a férfi aktok 19. századi ábrázolásmódjaival foglalkozott. Több galériánál és kiadónál is dolgozik. Elismert kutató, szakíró és szervező.

IAIN ZACZEK

Az Oxfordi Egyetemen végzett, majd a londoni Courtauld Intézetben folytatta a tanulmányait. A kelta és a preraffaelita művészet szakértője. Több mint 30 művészeti szakkönyv szerzője.

TARTALOM

10 ELŐSZÓ

ŐSKORI ÉS ÓKORI MŰVÉSZET

- 20 Ez egy valódi nő**
Willendorfi Vénusz
- 22 Még mindig átalakulóban lévő faj vagyunk**
Az Altamira-barlang
- 26 A történelem az arisztokrácia temetője**
Rahotep herceg és felesége, Nofret
- 32 A kínai bronztárgyak a kínai civilizáció szellemi lényegét mutatják meg**
Kínai rituális bronzedény
- 33 Remekbe szabott, tömör és erős – akárcsak az értelem**
Kínai jácse díszes tárgyak
- 34 Az egyetemes lélek csatornája**
Asszír oroszlánvadászati domborművek
- 36 A természet valamely ideális szépségei csupán az értelemben jönnek létre**
Riacei bronzszobrok

- 42 Olyan mű, amelyet valamennyi alkotás elé kell helyezni**
Laokoön-csoport
- 44 A stilizált megjelenés és a spirituális szépség lett a Buddha-ábrázolások jellemző vonása**
Gadhárai álló Buddha
- 48 Hatalmának legragyogóbb és legfélelmetesebb kifejezése, amelyet a szem megpillanthat**
Marcus Aurelius lovas szobra
- 50 Teotihuacán arca**
Teotihuacáni maszk
- 51 Egy újfajta figurális kompozíció**
Junius Bassus szarkofágja
- 52 Oly öltözetben, mely helyet biztosít nekik az isteni örökkévalóságban**
I. Jusztoniánusz császár és Theodóra császárné mozaikjai
- 56 Portfólió**

A KÖZÉPKOR VILÁGA

- 62 Ez nem tisztátalan bálvány, hanem kegyes emléktárgy**
Theuderic ereklyetartója
- 64 Nem emberi, hanem angyali kéz alkotása**
Kells kódex
- 66 A valóban emberi és valóban halott Krisztus egyértelmű szimbóluma**
Gero-kereszt
- 68 Építményed felfedi az igazhitűek misztériumát**
Mihráb, córdobai nagymecset
- 74 Történet, amelyet egy cél vezérelt**
Bayeux-i falikárpit
- 76 A ritmus a kozmosz szívverésének hangja**
Táncoló Siva
- 78 Az elkészült szobrok egyszerre a helyükre sétáltak**
Húsvét-szigeteki kőszobrok
- 79 Élet és halál, a kezdet és a vég**
Nio templomőrök
- 80 Legyen világosság!**
A chartres-i katedrális ólomüveg ablakai
- 84 Formáit erős klasszikus szellem járja át**
A pisai keresztelőkápolna szószéke, Nicola Pisano
- 86 Minden festmény egy szent kikötőbe tett utazás**
Lemondás a földi javakról, Bardi-kápolna, Giotto

90 Ó, Istennek szent anyja,
hozz békét Sienára, és adj
életet Ducciónak, ki ily
módon festett le téged!
Maestá, Duccio di Buoninsegna

96 Miért aggódnék, hogy
hasonlít-e vagy sem?
Szél a fák között a folyóparton,
Ni Can

98 Elegáns és rejtélyes
mestermű
A Wilton-diptychon

100 Portfólió

RENEZÁNSZ ÉS MANIERIZMUS

106 S a győzelem pálmaágát
nékem nyújtották át
Izsák feláldozása,
Lorenzo Ghiberti

107 Az ikon az színekben,
mint a Szentírás szavakban
Szentháromság,
Andrej Rubljov

108 A perspektíva a festészet
gyeplője és kormányrúdjá
Szentháromság, Masaccio

112 A férfi, aki a pigmentek
egyszerű kikeverését olajjal
olajfestésszé alakította
Arnolfini házaspár,
Jan van Eyck

118 Két szárny emeli az embert
a föld fölé: a meg nem
osztott egyszerűség és
a tisztaság
Keresztlevétel,
Rogier van der Weyden

120 Az ábrázolt személy
fennen hirdetett erényeinek
elegánsan kicsiny képe
Cecilia Gonzaga érme,
Pisanello

122 A legnemesebb öröm
a megértés öröme
Pallasz és a Kentaur,
Sandro Botticelli

124 A képzelőerő nem lát
olyan csodálatosságot,
mint a szem
Tanulmányok a Szent Anna
harmadmagával című képhez,
Leonardo da Vinci

128 Az ítéletnap borzalmainak
döbbenetes látomása
Az Apokalipszis négy lovasa,
Albrecht Dürer

132 Rémálom, amelyet női
alakra formáztak
Coatlikve istennő

134 A szörnyűségek mestere,
a tudattalan felfedezője
Gyönyörök kertje,
Hieronymus Bosch

140 Egy festőnek pótolnia kell
művészetének természetes
hiányosságait
A csodálatos halfogás,
Raffaello

144 Szobrászaton azt értem,
hogy úgy alkotok, hogy
elveszek az anyagból
Fiatal rabszolga, Michelangelo

146 Egy herceg szeretője,
ki saját húsának melegében
fürdik
Urbanói Vénusz, Tiziano

152 A király nem győzött
betelni vele
Sótartó, Benvenuto Cellini

153 Ezeket maga Benvenuto
Cellini sem önthette volna
jobban
A benini bronzszobrok

154 A tájkép ritkán foglalt el
ily kitüntetett helyet egy kép
témájaként
Vadászok a hóban,
az idősebb Pieter Bruegel

160 A tökéletesség nem más,
mint az emberiség arcának
utánzása
Ifjú férfi rózsák között,
Nicholas Hillard

161 Császári mentorához,
Basawanhoz hasonlóan ő is
oly természetesen alkotott,
ahogy a szél fúj
Akbar megszelídíti Hawaii,
az őült elefántot 1561-ben,
Basawan

162 Portfólió

A BAROKKTÓL A KLASSZICIZMUSIG

- 170 A sötétség adott fényt neki**
Az emmausi vacsora, Michelangelo Merisi da Caravaggio
- 172 Festmények és más ábrázolások segítik az emberek okulását**
Könyörületes Krisztus, Juan Martinez Montañés
- 176 Soha nem voltam híján a bátorságnak, hogy bármilyen hatalmas alkotásba belevágjak**
Oroszlánvadászat, Peter Paul Rubens
- 178 A győztesnek a legyőzött hírneve ad dicsőséget**
Breda átadása, Diego Velázquez
- 182 Ha ez az isteni szeretet, akkor azt magam is megtapasztaltam**
Szent Teréz extázisa, Gianlorenzo Bernini
- 184 Természetem arra sarkall, hogy csakis a jól elrendezett dolgokat kutassam és szeressem**
A Szent Család a lépcsőn, Nicolas Poussin
- 186 Öregségünkre az élet belevési magát arcvonásainkba, s megmutatja erőszakos vagy kedves természetünket**
Önarckép két körrel, Rembrandt
- 192 A szív nyugodt napsütése**
Tájkép Aszkaniosszal, amint lenyilazza Silvia szarvasbikáját, Claude
- 196 Minden ízében király**
XIV. Lajos, Hyacinthe Rigaud
- 198 Mily örömmel fogadtuk az érzéki gyönyör eme ajándékát!**
Zarándoklat Kythira szigetén, Jean-Antoine Watteau
- 200 A képeket általában nézzük, Hogarthét olvassuk**
Az aranyifjú útja: bevezetés a társaságba, William Hogarth
- 204 E romokat így tehát teljes pompájukban rajzoltam le**
A Colosseum, Giovanni Battista Piranesi
- 206 Művészete színházi művészet, ahol a színpadot szándékosan a fejünk fölé helyezte**
Apollo és a Kontinensek, Giambattista Tiepolo
- 210 Az ipari forradalom szelleme**
Vaskohó, Joseph Wright
- 211 Azt remélte, elűzheti a szellemeket, kik megszállták elméjét**
Férfi rossz hangulatban, Franz Xaver Messerschmidt
- 212 Fény a forradalom viharában**
Marat halála, Jacques-Louis David
- 214 Varázslatos rom, amelyen mostanra eluralkodott a természet**
Tinteri apátság, Joseph Mallord William Turner
- 216 Nemes egyszerűség és csendes nagyság**
Mária Krisztina főhercegnő síremléke, Antonio Canova
- 222 Portfólió**
-
- ## A ROMANTIKÁTÓL A SZIMBOLIZMUSIG
-
- 230 Az ész állama szörnyeket szül**
A háború borzalmai, Francisco de Goya
- 236 Mód, amellyel az iszlám kelet feltételezett kulturális alsóbbrendűségét próbálták igazolni**
A nagy Odalisk, Jean-Auguste-Dominique Ingres
- 238 Egyedül kell lennem, hogy a természetet teljességében megértsem és átérezzem**
Vándor a ködtenger fölött, Caspar David Friedrich
- 240 Nem kedvelem a racionális festészetet**
Sardanapal halála, Eugène Delacroix
- 246 Mától a festészet halott**
Boulevard du Temple, Louis-Jacques-Mandé Daguerre
- 248 A természetet figyelj!**
Lehet-e más tanítórá szükségé?
Oroszlán és kígyó küzdelme, Antoine-Louis Barye
- 249 Minden műalkotás hordozzon erkölcsi tanulságot!**
Görög rabszolga, Hiram Powers
- 250 Nemigen akad kezdő festő, ki nem szeretné a műveit a kiállításon látni**
Rómaiak a hanyatlás korában, Thomas Couture

252 Mutassatok nekem egy angyalt, s én lefestem
Temetés Ornans-ban,
 Gustave Courbet

254 Az ember szinte hallja a mennydörgést
Hirtelen zápor a Shin-Ohashi hídon és az Atake városrész felett, Utagava Hirosize

256 Úgy szeretnék festeni, ahogy a madarak dalolnak
Nők a kertben, Claude Monet

264 A témaválasztásnak semmi köze sincs a szín harmóniájához
Noktürn feketére és aranyra – a földre hulló rakéta,
 James Abbott McNeill Whistler

266 Az a műalkotás, amely nem valamely érzelemből fakad, nem művészet
Vasárnap délután Grande Jatte szigetén, Georges Seurat

274 Arra törekszik, hogy érzéki formát adjon az eszmének
Az Élet tánca, Edvard Munch

278 Portfólió

A MODERN KOR

286 Egy Beethoven kultuszának felszentelt templom
Beethoven-fríz, Gustav Klimt

288 Egy vödör festéket loccsantottak a közönség arcába
Kalapos nő, Henri Matisse

290 Gyötrő nyugtalanság hajtott ki az utcára, éjjel s nappal egyaránt
Utca, Drezda,
 Ernst Ludwig Kirchner

294 Az érzékek deformálnak, az elme formál
A harmonikás, Pablo Picasso

298 Az egyetemes dinamizmust úgy kell felfogni, mint dinamikus érzékelést
Lelkiállapotok II: Akik elmennek,
 Umberto Boccioni

300 A szín olyan eszköz, amellyel közvetlenül lehet a lélekre hatni
Kompozíció VI,
 Vaszilij Kandinszkij

308 Használd Rembrandtot vasalódeszkának!
Biciklikerek, Marcel Duchamp

309 Ha ez művészet, akkor mától én kőműves vagyok
Madár a térben,
 Constantin Brancusi

310 Kézzel festett álmofotók
Az emlékezet állandósága,
 Salvador Dalí

316 Minden anyagnak megvannak a sajátos tulajdonságai
Fekvő alak, Henry Moore

318 Minden jó festő saját lényét festi meg
Őszi ritmus, Jackson Pollock

324 A valódi művészet ott leselkedik rád, ahol nem is várod
Tehén apró orral,
 Jean Debuffet

326 Fogok egy klisé, és megpróbálom úgy elrendezni a formáit, hogy valami monumentális adjon ki
Whaam!
 Roy Lichtenstein

328 A tényleges műalkotások alig többek történelmi furcsaságoknál
Egy és három szék,
 Joseph Kosuth

329 Az emberi elme és a Föld állandó állapota az erózió
Spirális móló,
 Robert Smithson

330 A művészet a szabadság tudománya
Szeretem Amerikát, és Amerika szeret engem,
 Joseph Beuys

332 Mindannyiunkat úgy neveltek, hogy megrémítsen minket a nők ereje
A vacsoraparti,
 Judy Chicago

334 Sosem unom meg, hogy megörökítsem
Maman, Louise Bourgeois

336 A változás kreatív ösztönzés
Óra, Christian Marclay

338 PORTFÓLIÓ

342 FOGALOMTÁR

344 NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

350 A CÍMEK FORRÁSAI

352 KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

ELÖS

zó

A művészet a civilizáció egyik építőköve – egyetlen jelentős kultúra vagy társadalom sem virágzott fel nélküle. A történelem során sokféle formában születtek műalkotások, és sokféle célt is szolgáltak, s egyben állandó részesei is voltak a történelemnek. A változások néha észrevétlenül lassan mentek végbe, máskor – leginkább a 20. század első éveiben – a művészi sokszínűség és a találékonyság robbanásszerűen tört a felszínre. Ez a könyv e változások mögé tekint, s megmutatja azokat az ideológiai, társadalmi, politikai és technológiai erőket, amelyek alakították a művészet fejlődését, és amelyek az alkotások ily sokszínű, kaleidoszkópszerű sokaságát hozták létre.

Művészet, hit és rítus

A művészet története több mint 30 ezer évre nyúlik vissza. Az őskori festmények és faragványok eredeti céljáról napjainkban született elméletek csak találgatások – a legelső alkotók bizonyosan értetlenül állnának bármiféle modern elképzelés előtt. A legelső műalkotások a természetjárási hiedelmekhez, a napimádat-hoz, a halottak tiszteletéhez vagy a vadászatot segítő szimpatikus mágiahoz kapcsolódhattak, de bármi volt is a szerepük, a művek funkcionális, rituális eszközként a túlélést szolgálták.

Az istenekről és a túlvilági életéről vallott hiedelmek sok korai műalkotást ihlettek, és számos témát szolgáltattak. Az ókori egyiptomiak például a sírokat és a papiruszszövegeket az isteneik képeivel díszítették, azt remélve, hogy ezek a képek megvédik őket a gonosztól, és eligazítják őket a túlvilágra vezető útukon. A kínaiak is hasonlóan vélekedtek: a híres agyaghadzsereget a Kr. e. 3. század végén készítették, és az első császárral, Csin Si Huang-tival együtt temették el, hogy halála után is védelmezzék. Szintén bámulatosak azok a jadeöltözetek, amelyeket az őt követő Han-dinasztia uralkodói számára készítettek. A jade, a hiedelem szerint, halhatatlansággal ruházta fel viselőjét, ezért az uralkodók testét különleges öltözetbe burkolták, amelyhez több ezer jade-lapot használtak, amelyeket vörös selyemfonallal vagy aranyhuzallal varrtak össze.

A különféle kultúrák rendkívül eltérően adtak hangot vallási felfogásuknak, és ezek idővel az egyes kultúrákon belül is változtak. Keleten az első művészek például még nem ábrázolták Buddhát emberi alakban, ehelyett szimbólumokkal utaltak jelenlétére: a lábnyomával, sztúpákkal vagy a dharmakerékkel. Az 1. században

azonban Észak-Indiában megjelentek a Buddhát ábrázoló antropomorf szobrok, amelyekhez az ihletet a görög kultúrával való érintkezés adta, amely Nagy Sándor seregeivel érkezett meg Keletre.

A nyugati hagyomány

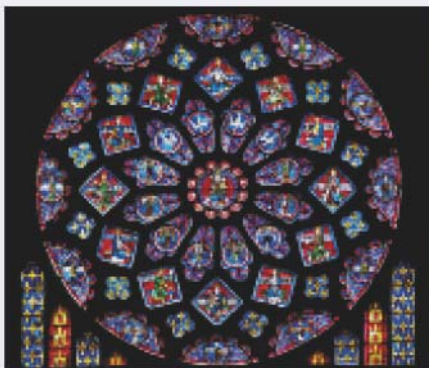
A klasszikus görög művészet az isteneket és hőseket idealizált alakban ábrázolta, és esztétikai filozófiájának középpontjába a tökéletes arányokat állította. A római művészet ebből a hagyományból merített, hogy katonai győzelmeit és a császárokat dicsőítse, de eközben saját tüpontos realizmusát részesítette előnyben, majd a keresztény egyház művészete is sok mindent emelt át ebből a klasszikus hagyományból. A Római Birodalomban

“

A festészet néma költészet,
a költészet pedig beszélő
festészet.

Plutarkhosz

”

elismert egyház egyre gazdagabb és hatalmasabb lett, és számos megrendelése formálta Európa és persze a Bizánci Birodalomnak – a Római Birodalom keleti folytatásának – a művészetét.

A keresztény művészet célja a középkorban nem a valóság ábrázolása volt – elsődlegesen arra szolgált, hogy szimbolikus hagyományokon keresztül vallási igazságokat közvetítsen, és így okítsa a hívőket, akik szinte valamennyien írástudatlanok voltak. A 6. századtól kezdve a korai bizánci művészet stilizált, nem evilági alkotásai Európa-szerte nagy hatást gyakoroltak a festőkre. A késő középkorban azonban a művészet fokozatosan élethűbbé vált, és a firenzei Giottohoz és követőikhez hasonló festők a bibliai jelenetekben valódi érzelmeket mutattak meg. Miután a 15. század elején kidolgozták a perspektíva matematikai alapelveit, más nyugati festők még inkább valósághű képeket készítettek a szent történetekről. Az általuk megfestett alakok anatómiai szempontból helyesek voltak, és az alakokat körülvevő környezet – akár építészeti, akár természeti – is egyre meggyőzőbbnek tűnt.

Az egyes időszakokban Spanyolországtól Nyugat-Kínáig terjedő iszlám világ művészete más

utat választott: itt a vallásos művészet nagyrészt került az emberi alak ábrázolását, s a kalligráfiát használta az isteni ige közvetítésére, díszítő-elemként pedig geometrikus és növényi motívumokat.

A művész felemelkedése

Az európai reneszánsz az előhírnöke volt a felfedezés, a tudományos kutatás, illetve a racionalitás és a szépség klasszikus értékeit hirdető művészi kifejezőmód korának. Ezt megelőzően a művészeket inkább kézművesnek, mintsem a szellem emberének tekintették. Társadalmi státuszuk viszonylag alacsony volt, és nevüket ritkán örökítették meg az utókor számára. Nem várták el tőlük, mi több, nem is pártolták az eredetiséget és az egyéni kreativitást; a megrendelők

rendkívül pontosan fogalmazták meg igényeiket, néha azt is megadták, hogy hány alak szerepeljen a művön.

A középkori szerződésekben megszokott volt, hogy a megrendelő részletesen meghatározza, hogy egy adott festményhez vagy szoborhoz milyen drága anyagokat kell felhasználni. Jó példa erre az ultramarin. Ezt a ragyogó kék színű festéket egy olyan ásványból állították elő, amelyet (a mai) Afganisztánban bányásztak. Az ultramarin ritka (a neve magyar fordításban annyit tesz: „a tengereken túli”), így drága is volt, ezért gyakran a kép legfontosabb részéhez – például Szűz Mária köpenyéhez – tartogatták.

A korabeli művészek helyzetét jól példázza a németalföldi festő, Jan van Eyck, akit hiába neveztek ki 1425-ben Jó Fülöp burgundi herceg udvarába, mégis számos alantas feladatot kellett ellátnia, például szobrok aranyozását vagy egy esküvői lakoma dekorációjának elkészítését.

Talán az első művész, akinek alkotó zsenialitását még életében elismerték, Michelangelo volt, miután 1508 és 1512 között megfestette a vatikáni Sixtus-kápolna mennyezetét. Leonardo da Vincivel együtt új szintre emelték a művészek elismertségét, de a legtöbb festmény még így is inkább a mecénások »

“

Az ember az elméjével fest,
nem a kezével.
Michelangelo

”

elképzeléseit és értékrendjét adta vissza, mintsem az alkotót. Ezt tükrözik Botticellinek és festőtársainak bonyolult mitológiai allegóriái is, hiszen ezek azért készültek, hogy az itáliai hercegek azt fitogtathassák, mennyire járatosak a klasszikus szövegek és a legújabb neoplatonikus szerzők ismeretében.

A következő időszakban is hasonló törekvések vezérelték a művészetet: a 19. század első éveiben például Napóleon egy új dizájnt honosított meg – az empire stílust –, hogy ennek segítségével tegye győzelmeit hasonlatossá a római császárokéhoz.

Személyes ábrázolásmód

A társadalmi változások gyakran tükröződnek a művészeti stílus változásaiban. A 17. század előtt például a nyugati művészet legbefolyásosabb mecénásai egyházi személyek vagy a királyi és arisztokrata családok tagjai voltak. Amikor azonban a holland tengeri birodalom virágzásnak indult, egy új, gazdag kereskedőosztály jött létre. Ezek a polgárok szerették a művészetet, de nem érdeklődtek a grandiózus háborús jelenetek vagy a klasszikus mitológia iránt. Szerény városi házaikban nem volt hely a palotákba vagy főúri lakókba szánt hatalmas vásznaknak. Ők inkább olyan képeket kerestek,

amelyek saját élethelyzetüket tükrözték: a hétköznapiakat ábrázoló zsánerjeleneteket, csendéleteket, tájképeket és – legnagyobb szenvedélyüket – a virágokat ábrázoló festményeket. A művészek kielégítették ezt az igényt, és így kezdetét vette a holland művészet aranykora.

A 18. század vége felé a művészek – akik közül néhányat a forradalmi idealizmus vezérelt – elkezdtek személyes tapasztalataikat és érdeklődésüket kifejezni műveikben, s ez még inkább aláásta a nagy hatalmú mecénások szerepét a művészetben. Sigmund Freud írásai és a tudattalanról alkotott elmélete nyomán később néhány művész önmagából merített ihletet, és álmait, saját szimbólumait és személyes ikonográfiáját vitte vászonra.

“

A képzőművészet az, amelyben a kéz, a fej és a szív közösen dolgozik.

John Ruskin

”

Eszmék és irányzatok

A szépség és a művészi érték kánonjai folyamatosan változnak, követve az idő múlását, a divat szeszélyeit, a szemlélet változását, valamint az új technológiák és anyagok megjelenését. A művészeti stílusok mögött meghúzódó eszmék kiindulópontja lehet egy elgondolás vagy egy kiáltvány; ezeket valamely művészeti irányzat tagjai szándékosan hozhatják létre; de előfordul, hogy egy adott időszakban és helyen kialakult művészcsoporthoz körül kristályosodik ki, és csak később nevezik el és elemzik a kritikusok.

Azt sose lehet előre látni, hogy mely művészek vagy stílusok fognak helyet kapni a történelemben. Thomas Couture a 19. századi Párizsban történelmi festményei miatt szinte már hírességnek számított, de mára csaknem teljesen elfelejtették, míg a 17. századi holland festő, Johannes Vermeer halála után a feledés homályába merült, és csak az 1860-as években fedezték fel újra. Az értékítéletet többnyire a néző kulturális szempontjai határozzák meg. A modern korban például a Szovjetunióban működő kritikusok a nyugati avantgárd kísérleteket profitéhesnek és elitistának bélyegezték, miközben saját szocialista realista

stílusukat felmagasztalták, mondván, azt a nagyközönség is megérti, és az orosz átlagpolgárok teljesítményét ünnepli.

Új technikák

A technológiai újítások képesek arra, hogy ösztönözzék vagy megváltoztassák a művészeti elképzeléseket. A művészet történetére a legnagyobb hatást gyakorló találmány a nyomtatás. Kínában már a 3. századtól kezdve készítettek fametszeteket, de a reneszánsz eszmék elterjedését az segítette a leghatásosabban, hogy a 15. században Gutenberg feltalálta a cserélhető betűkészlettel történő nyomtatást; a technika, amelynek segítségével szöveget és képet is lehetett nyomtatni, hatalmas inspirációt adott a művészeknek. Korábban, ha egy művész társa munkáját szeretne volna megnézni, felkeresett egy magángyűjteményt, mivel nem léteztek múzeumok vagy galériák. A nyomtatás viszont igencsak felgyorsította az új stílusok és technikák elterjedését. Raffaello festményeit például az 1500-as évek elején Raimondi metszetei tették ismertté egész Európában – s ez közvetve, szélesebb körben is hatott a művészettörténet alakulására, mivel Raffaello munkái lettek a minták az új művészeti akadémiákon és

iskolákban. A metszet révén a művészek több példányt is készíthettek műveikből, és ezeket olcsóbban árulhatták, így új piacok nyíltak meg előttük, és a mecénásoktól is jobban függetlenezhettek.

Elsőre jelentéktelennek tűnő felfedezések és előrelépések is óriási hatással lehettek a művészeti eljárásokra. A hordozható festék-tubusok bevezetése az 1840-es években például csupán a korábbi, régi tégelyek továbbfejlesztésének tűnt, de ez tette lehetővé az impresszionistáknak, hogy hozzáfogjanak egyik meghatározó munkamódszerükhöz: a szabadtéri festéshez. Hasonlóan szerencsés véletlennek tűnt, hogy 1856-ban William Perkin a kinin előállítására során felfedezte a lila pigmentet. Ennek nyomán a vegyészek új szintetikus pigmentek tömegét állították elő, ami áldásnak bizonyult a festők számára, hiszen így megfizethető áron jutottak hozzá az új színek garmadájaához.

A 19. században az új technológiák közül a fényképezés gyakorolta a legnagyobb hatást a művészet világára. Néhány művész pánikba esett a találmány láttán, s már egyenesen a festészet végét jósolták. Valójában ennek az ellenkezője történt. A kezdeti sokk után az impresszionisták és a preraffaeliták

mellett több csoport is az új technológia hívéül szegődött, és arra használták, hogy újszerű módokat találjanak a körülöttük lévő világ szemlélésére.

A kísérletező tendencia a 20. században felgyorsult, mivel az önkifejezés lett az új jelszó. A művészek tudatosan hátra fordítottak a múlt stílusainak, különösen a realista ábrázolásmódnak, és absztrakt formákat és színeket használtak műveikhez. Keresték a nem hagyományos anyagokat és technikákat, hogy új irányt adjanak munkáiknak, és változtassanak látásmódjukon. Paul Klee szavaival élve: „A művészet nem azt adja vissza, amit látunk, hanem látásra sarkall minket.” ■

“

Minden gyermek művész.
A kérdés csak az,
hogyan maradjunk művészek,
ha már felnőttünk.

Pablo Picasso

”

ŐSKORI ÉS ÓKORI MŰVÉSZET

Mamutagyarból kifaragott női fej. A csehországi Dolní Věstonice-i régészeti feltáráson előkerült tárgyat „a világ legrégebbi arcképbábrázolásának” is nevezik.

KR. E. KB. 24000

A hatalmas, bazaltból kifaragott kőfejek a mexikói **olmék civilizáció** egyedülálló jellegzetességei.

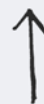
KR. E. KB. 1200–900

A **babiloni Istár-kaput** festett mázas csempékkel díszítették; később a berlini Pergamon Múzeumban rekonstruálták.

KR. E. KB. 575

A *Diszkoszvető* a **görög szobrász, Miron** alkotása; az eredetileg bronzból készült alkotás márványmásolatok révén ismert.

KR. E. KB. 450

KR. E. KB. 1500

A kőből készült, bikafej alakú **rhüton**, azaz ivókürt a krétai **minószi civilizáció** egyik remekműve.

KR. E. KB. 900–600

Az óriási, kőből készült, emberfejű **szárnyas bika** vagy **oroszlán** őrszellemek általában kétoldalt őrizték az **asszír** paloták bejáratát.

KR. E. KB. 530

Athénban alakult ki a **vörös alakos vázafestés** technikája, amelyben a vörös alakokat fekete alapon ábrázolták.

KR. E. KB. 350

A görög szobrász, **Praxitelész** készített először egész alakos meztelen női szobrot, a *Knidoszi Aphroditét*.

A z elképzelés, hogy egy műalkotást pusztán az esztétikai élvezet kedvéért is létre lehet hozni, meglehetősen új gondolat az emberiség történetében. A távolabbi múltban az ilyen alkotások többnyire gyakorlati célokat szolgáltak – például szakrális vagy rituális használatra, esetleg talizmánként –, néhány ősi, elszigetelt kultúra esetében a célok a mai napig sem egyértelműek. És noha az efféle művészet kontextusát értelemmel talán nem is tudjuk felfogni, ezek a művek akkor is erős érzelmeket válthatnak ki. A willendorfi Vénusz például hatásosan mutatja meg a női alakot, noha a szobor apró és arányaiban elnagyolt; Altamira kőkorszaki barlangrajzai pedig szinte semmihez sem fogható mély átéléssel ábrázolják az állatokat: bölényeket, lovakat és szarvasokat.

Relatív értékek

Az a megkülönböztetés, amelyet napjainkban a nyugati ítések tesznek a „fő” – építészet, festészet és szobrászat – és az „al” – a díszítő- vagy az iparművészet – képzőművészeti ágak között, sok kultúrában nem létezett és ma sem használatos. A kínai művészetben például a kerámiaművesség jelentősebb szerepet játszott, mint a szobrászat, továbbá Kínában a legkiemelkedőbb szobrászati alkotások több esetben a bronz rituális edények voltak, nem pedig a nyugati hagyományban uralkodó, emberi alakot ábrázoló alkotások. A zöld jádekő régóta nagy tiszteletnek örvend Kínában, és pompás luxustárgyakat készítenek belőle (az aztékok és maják is hasonlóan nagy becsben tartották), az európai művészetben azonban szinte alig használták. A szemléletmódban is

hasonlóan mélyre nyúló különbségeket figyelhetünk meg. A kínai műalkotások például jellemzően alkotójuk filozófiai szemléletét is visszaadják, és megpróbálják megragadni a természet „szellemét”, míg a nyugati művészet néha inkább az ábrázolással vagy a díszítéssel foglalkozik.

Egyiptomi eredet

A nyugati művészet származási vonala visszavezethető egészen az ókori Egyiptomig. Az egyiptomiak hatottak a görögökre, a görögök hatottak a rómaiakra, és a római művészet áll a Nyugat sokkal későbbi, különösen a reneszánsz óta elért eredményei mögött. Az egyiptomi művészet szellemiségében távol áll a modern szekuláris világtól, mert központi gondolata az isteni uralkodók szolgálata volt, különösen a gondoskodás róluk földi haláluk után.

E hitbéli szakadék ellenére a Rahotep herceg és felesége, Nofret síremlékén szereplő alakok oly élethűek, hogy ma is képesek felidézni ezeket a 4 ezer évnél is régebben élt embereket.

Az ókori görögök és rómaiak számos olyan eszmét és témát fogalmaztak meg, amelyek maradó hatást gyakoroltak a nyugati művészet történetére. Nagy Sándor Kr. e. 4. századi hódításai révén hatásuk egészen az indiai Gandharáig terjedt, ahol a görög és a buddhista művészeti hagyományok keveredtek, és a hibrid görög kultúrának új központjai alakultak ki az egyiptomi Alexandriában, valamint a mai Törökországban lévő Pergamonban és Antiókiában.

Kiemelkedő hatása volt a klasszikus kor alakábrázolásának, mivel ebből olyasféle természetűség köszönt vissza, amely egy bizonyos

idealizált szépség mellett az emberi testet is nagy becsben tartotta. A riacei bronzszobrok például nemcsak remek részletgazdagságuk miatt fenéségesek, de az alakokból oly hősies nagyszerűség sugárzik, amely távol áll a való világtól. Marcus Aurelius lovas szobra egyfelől meggyőző portréja egy rendkívül élethűen megformált, lovon ülő, méltóságteljes középkorú férfinak, ugyanakkor sűrítve adja viszsza a császári dicsőség eszméjét is.

Keresztény művészet

Róma szintén fontos szerepet játszott a keresztény művészet megteremtésében. A keresztényeket a Római Birodalomban egészen Nagy Konstantin uralkodásáig üldözték, ő azonban a 323-ban kiadott milánói ediktumban a vallási toleranciát támogatta. A 4. század végére a kereszténységet nemcsak

törvényesítették, hanem gyakorlatilag kötelezővé is tették. Junius Bassus Rómában kb. 360-ban készült szarkofágja olyan jelentős alkotás, amely már ezt a növekvő befolyást jelzi.

330-ban Konstantin új fővárost alapított Bizáncban, amelyet a tiszteletére átneveztek Konstantinápolyra; halálakor, 337-ben a Római Birodalom két részre bomlott: a nyugatira (amelynek fővárosa Róma lett) és egy keletire (amelynek fővárosa Konstantinápoly volt). 402-ben Ravenna lett a nyugati rész fővárosa, majd a következő évszázadban Itália bizánci helytartójának székhelye. A bizánci művészet, amelyet a gazdag szimbolizmus és a valóságűségtől való eltávolodás jellemez, gyakran ötvözi a vallási és a birodalmi témákat; ennek szép példái láthatók Ravennában, különösen az ünnepélyes pompát új magasságokba emelő mozaikok révén. ■

EZ EGY VALÓDI NŐ

WILLENDORFI VÉNUSZ (KR. E. KB. 25 000)

Nem lehet tudni, mikor és miért hozták létre az első műalkotásokat. Távoli őseink már 2,5 millió évvel ezelőtt kezdtek kőszköket és fegyvereket készíteni, de a szemmel láthatóan nem gyakorlati célból készült műtárgyak csak később jelentek meg az emberiség történetében. A színes kagylókból fűzött nyakláncok keletkezési korát Kr. e. kb. 80 000-re teszik, míg a legkorábbi barlangrajzokat mintegy 40 000 évvel ezelőtt élt emberek készítették.

Az első ügyes emberalak-ábrázolások Kr. e. kb. 40 000–30 000 táján jelentek meg a korai felső őskőkorszak idején (Kr. e. kb. 40 000–10 000), amikor a kifinomultabb eszközök és technikák lehetővé tették, hogy kőből, agyagból, csontból és elefántcsontból alakokat ábrázoló szobrokat faragjanak. Több száz kis méretű szobrocskát találtak meg Európa-szerte a korai emberek legkülönbözőbb élőhelyein,

búvóhelyein, a barlangokban és sírokban, amelyek többnyire Kr. e. 30 000 és 22 000 között keletkeztek, és szinte mindegyikük női alakot ábrázol.

Amikor a 19. században felfedezték a szobrocskák néhány példányát, ezek a „Vénusz” becenevet kapták, ironikus utalásként a szerelem, a szépség és a termékenység római istennőjéről készített klasszikus ábrázolások idealizált visszafogottságára. A szobrocskák legkevésbé sem szemérmesek, sőt mindenekelőtt a női test szexuális oldalait emelik ki.

A kivétel nélkül meztelenül vagy hiányos öltözetben ábrázolt figurák mellei hatalmasak, a hasuk óriási, a fenekük a fej irányából a lábak felé elkeskenyedik, nemi szervüket túlságosan hangsúlyozzák, a kezük és a lábuk sok esetben nincs kidolgozva. Sokuknak arca sincs.

Termékenységszimbólumok

A leghíresebb közülük az ún. „willendorfi Vénusz”, egy faragott

KONTEXTUS

KÖZÉPPONTBAN

Termékenységi szobrok

ELŐTTE

Kr. e. kb. 40 000 A német-országi Hohlenstein-Stadel-barlangból előkerült ún. „oroszlánember” figurát mamutagyarból faragták.

Kr. e. 40 000–35 000 A legkorábbi ismert „Vénusz”-szobrocška, a Hohle Fels-i elefántcsont Vénusz egy dél-németországi barlangban maradt fenn.

Kr. e. 29 000–25 000

Morvaországban elkészül a Dolní Věstonice-i Vénusz, a legrégebbi ismert kerámia műalkotás.

UTÁNA

Kr. e. kb. 23 000 A franciaországi brassempouy-i elefántcsont Vénusz az első ismert emberiarc-ábrázolások egyike.

Kr. e. 6 000 Az anatóliai, çatalhöyük-i ülő nő feltehetően egy anyaistennőt ábrázoló terrakottaszobor.

mészköszobor, amelyet Szombathy József régész talált 1908-ban az ausztriai Willendorfban. Az alkotás nem csupán kirívóan szemérmetlen ábrázolása a női testnek, de feltehetően nem is egy istennőt formáz; valószínű, hogy a termékeny anyaistennő vagy Földanya fogalma csak a mezőgazdaság megjelenésével alakult ki, a korai nomád társadalmakban még nem létezett. Az alak eltúlzott szexualitása és aránytalanul kis karjai és lábai ellenére a figura egy valós, bár idealizált nőt ábrázol, aki inkább az emberi termékenység megtestesítője, mint istenség.

Lásd még: Altamirai barlangrajzok 22–25 ■ Koatlikve istennő 132–33 ■ Urbinói Vénusz 146–51 ■

Diana pihenője fürdő után 224 ■ Olympia 279 ■ Maman 334–35

Vénusz-figurák kerültek elő Európától Szibériáig, a kreatív művészet talán legkorábbi bizonyítékaiként. A régészek továbbra is csak találgatják a céljukat.

A jégkorszak nomád európai társadalmában az elhízás kétségtelenül szokatlan tulajdonságnak számíthatott. A willendorfi Vénusz és a többi, feltehetően szintén a termékenységet szimbolizáló szobrocska korpulens alkata talán a túlélés, a hosszú élet és a bőség reményét jelképezhette. A willendorfi más Vénusz-figuráktól abban tér el, hogy

az aprólékosan befont vagy gyöngyökkel díszített haját is ábrázolták. A haját régóta tartják a szexuális vonzalom forrásának, így feltehető, hogy itt inkább az erotikus szexualitás ábrázolása volt a cél, nem pusztán a reprodukív termékenységé. Ugyanakkor egyes tudósok úgy vélik, hogy a figura feje körül kifaragott hét koncentrikus kör nem is haj, hanem valamiféle rituális fejfedő.

A célszerűség kérdései

A Vénusz-figurák a kőkorszak legjelentősebb művészi teljesítményei közé tartoznak, és sokan találgatják, hogy milyen funkciót tölthettek be az őskőkori társadalomban. Noha több ezer éven át készítettek ilyen kb. 4–25 cm hosszú szobrokat, ezek mégis figyelemre méltóan

A lausseli Vénusz Kr. e. kb. 20000-ből származik; félreérthetetlenül szexuális töltetű, vörös okkerrel színezett dombormű. Mészakőtömbbe vésték Délnyugat-Franciaországban, egy sziklamenedékben.

Férfi termékenységi figurák

A nagyszámú Vénusz-figurához képest csak kevés férfi-termékenységszobor került elő. A legjelentősebb ezek közül az a test nélküli, életnagyságú, csiszolt kőfallosz, amelyre a németországi Ulm közelében fekvő Hohle Fels-hegységben bukkantak, és amelyet a korai Vénusz-figurákkal nagyjából egy időben faragtak. A férfitermékenység az ókorban csak Hellaszban jelent meg műalkotásokban, ahol Priaposz termékenységitent; az ókori Egyiptomban, ahol Mint és Oziriszt; illetve az ókori Indiában, ahol Siva istent ábrázolták a lingamként ismert fallikus szimbólum formájában. Az ókorban a termékenységi istennők ábrázolása egyre visszafogottabbá vált, ami feltehetően a patriarchálisabb társadalmat tükrözte.

megőrizték formájukat, ami arra utal, hogy valamilyen állandó és jól körülrható célból készültek. Egyes történészek szerint a szobrok kényelmesen illeszkedtek az emberi kézbe, és talán talizmánként vagy amulettként hordták őket, hogy termékenységet hozzanak a viselőjüknek, vagy megóvják a gonosztól. Mások megfigyelték, hogy a willendorfi nőalakot eredetileg temetkezési szertartásoknál használt okkervörös színnel festették meg, ami a rituálékban betöltött szerepére utalhat. Az is szóba került, hogy ezek a szobrocskák önarcképek lehettek, amelyeket a nők tükör hiányában készítettek, s ez megmagyarázná az arc hiányát. ■

ÉPÍTMÉNYED FELFEDI AZ IGAZHITŰEK MISZTÉRIUMÁT

MIHRÁB, CÓRDOBAI NAGYMECSET (KB. 961)

KONTEXTUS

KÖZÉPPONTBAN

Iszlám művészet

ELŐTTE

692 Korai iszlám, növényi és bizánci stílusú geometrikus minták díszítik a jeruzsálemi Sziklamecsetet.

706–15 Bizánci mesterek tájképeket ábrázoló mozaikokkal díszítik a damaszkuszi Omajjád-mecsetet, de állat- és emberalakok ezeken nem szerepelnek.

UTÁNA

1354 A perzsiai Iszfahánban megalapítják az imámi medreszt. Mihrábját arabeszk és kalligrafikus mintájú mozaikcsempék díszítik.

14. század A granadai Alhambra-palotát gazdagon dekorálták virág- és geometrikus motívumokkal és kalligrafikus írással, valamint a méhsejthez hasonló, *mukarnának* nevezett boltozatokkal.

Az „iszlám művészet” kifejezést a 19. században, Nyugaton alkották meg, a muszlim vezetésű országokban létrejött vallási és világi tárgyú képzőművészeti művek jelölésére. A művek, amelyekre ezt a kifejezést használták, csaknem ezeréves időszak alatt születtek, első darabjai nem sokkal azután, hogy Mohamed próféta a 7. században megalapította a vallást, az utolsók pedig a 17. században, az utolsó nagy iszlám birodalmak idején. Az iszlám szülőhelyeül szolgáló Arab-félszigettől nyugaton egészen Spanyolországig, keleten pedig Indiáig fellelhetők ezek az alkotások. Bár az iszlám művészet erős történelmi és regionális eltéréseket mutat, mégis mind térben, mind időben találunk számos jól felismerhető és közös stíluselemet.

Korai hatások

Az első időkben az iszlám elvei nem írtak elő semmilyen követendő építészeti formát vagy képi megjelenítést. Az iszlám művészet legelső stílusjegyei az első Omajjádok alatt a muszlimok által meghódított területek hatásait és művészeti hagyományait tükrözték. Azokon a mozaikokon, amelyeket a 7. században,

“

Mindaz a szépség és dísz, mely szemet gyönyörködtet vagy elvarázsolja a pillantást, az Córdobaiban fellelhető.

Stanley Lane-Poole

The Moors in Spain, 1888

”

valószínűleg bizánci mecénásoknak dolgozó művészek készítettek a jeruzsálemi Sziklamecset – az iszlám építészeti egyik legrégebbi fennmaradt alkotása – számára, gazdag kék és zöld növényi minták és geometriai alakzatok láthatók, előrevetítve a későbbi iszlám alkotásokat. Az ilyen, a helyi hagyományokból kifejlődött elemek az iszlám művészet nagy részében közősek maradtak, és jól beazonosíthatóvá teszik azt.

Az iszlám művészet aranykora 750-ben kezdődött, az Abbászidák idején, akik Damaszkuszról Bagdadba tették át az iszlám

Figurális művészet

Bár az iszlám nem pártolja a figurális művészetet, mondván, csak Isten képes élőlényeket teremteni, de a Korán nem tiltja. Valójában a figuratív művészetnek erős hagyománya van a szekuláris iszlám művészetben, s ennek egy részét a meghódított területeken már élő művészeti hagyományokból emelték át. A 7. század végétől és a 8. századtól kezdve az iszlám művészek, főként Perzsiában, embereket és állatokat ábrázoló, miniatűr festményekkel díszített kódexeket készítettek. Ezek között élethű

vagy stilizált ábrázolások egyaránt szerepeltek, s különféle témákat öleltek fel az orvoslástól a csillagászatig. A művészek verses műveket is illusztráltak, például a 10. századi perzsa eposzt, a *Sáhnámeht* (Királyok könyve). Az indiai Mogul Birodalom idején a portréfestészet népszerű volt, mivel a művészek élethű portrékat festettek az uralkodókról.

A tárgyakat és ornamenteket is figurákkal díszítették, például griffek és nőfejű madarak stilizált képeivel, de lovak és más állatok valóságosabb ábrázolásaival is.

Lásd még: Jusztiniánusz császár és Theodóra császárné mozaikjai 52–55 ■ *Kells-i kódex* 64–65 ■

Akbar megszelídíti Hawaii-t, az őrült elefántot 1561-ben 161 ■ *Kompozíció VI* 300–07

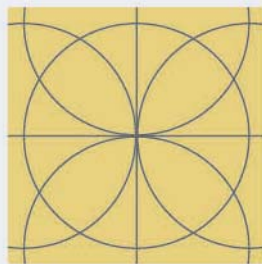
fővárosát. A hatalmas birodalom később fokozatosan erős helyi dinasztiákra hullott szét – így az egyiptomi Fátimidákra, a spanyolországi Omajjádokra, majd később a Szafavidákra, az oszmánokra és a mogulokra –, de a képzőművészet továbbra is virágzott. A középkorban a művészet tovább gazdagodott, mivel az iszlám művészek ragyogó kerámia- és üvegmozaikkal díszítették az épületeket.

Dekoratív művészet

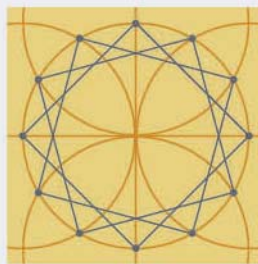
Az iszlám művészete jobbra díszítő és nonfiguratív, alaposan kihasználja a mintázat és a geometria adta lehetőségeket. Az emberek és állatok ábrázolását a Korán nem tiltja, de nem is pártolja. A Hadisz, vagyis a próféta szavainak értelmezése azt sugallja, hogy az élő formák teremtése kizárólag Isten kiváltsága, és hogy a festőknek nem szabad megpróbálniuk „életet lehelni”. Sem Allahot, sem Mohamed prófétát nem szabad ábrázolni. Stilizált figurális motívumok azonban néha szerepelnek a tárgyak felületén megjelenő díszítésekben, fantasztikus lényekkel együtt. Alakok tűnnek fel a kódexekben is – a szöveg vizuális segédeszközeként –, ahogy a világi művészetben is.

Az iszlám a kezdetektől fogva politikai és kulturális, valamint spirituális és erkölcsi egység. A mecsetek és a medreszék (teológiai iskolák) művészete azonban az iszlám alapvető hittételeinek kifejezésére és a szellemi összpontosításra szolgált. Ennek megvalósítása és a figuratív ábrázolás elkerülése érdekében a muszlim művészek kreativitásukat egy olyan jellegzetes dekoratív művészet szolgálatába állították, amely absztrakt geometriai, növény- és virágmintákkal (azaz arabeszkekkel), valamint az arab írás különböző »

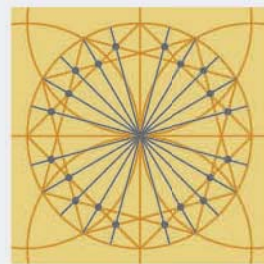
Az iszlám geometriai minták egyszerű, egymásba fonódó és ismétlődő formákból épülnek. A leggyakoribbak a kör, a négyzet, a csillag és a sokszög, amelyeket kombinálva, tükrözve és forgatva végtelenül összetett mintázatot lehet alkotni, ahogy itt mutatjuk.

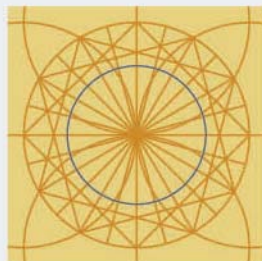
1 Meghatározzuk a minta középpontját, s öt, egyenlő átmérőjű kört rajzolunk köré.

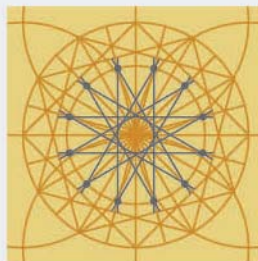
2 A központi körön belül három négyzetet rajzolunk a körök metszéspontjainak segítségével.

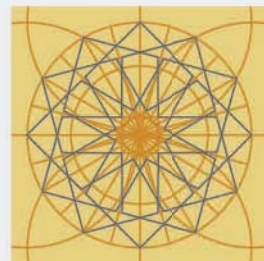
3 A központi kört 24 cikkelyre osztjuk a három négyzet metszéspontjainak felhasználásával.

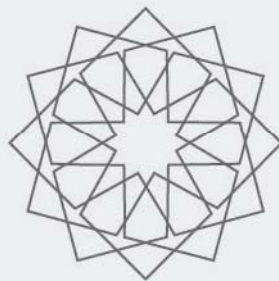
4 A központi körön belül egy kisebb kört rajzolunk.

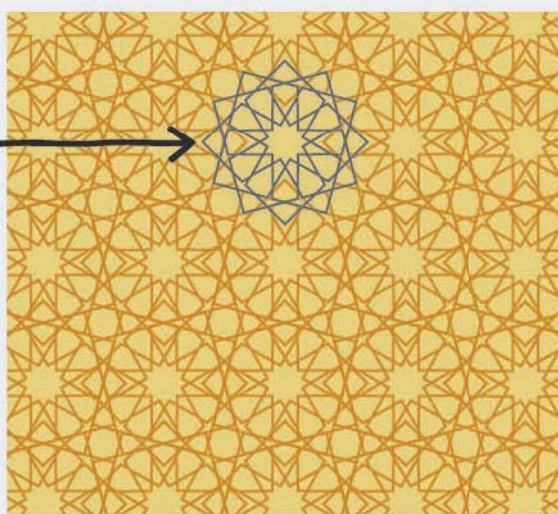
5 A kisebb kör kerületének 12 pontját egyenes vonalakkal összekötjük, így 12 szögletű csillagot kapunk.

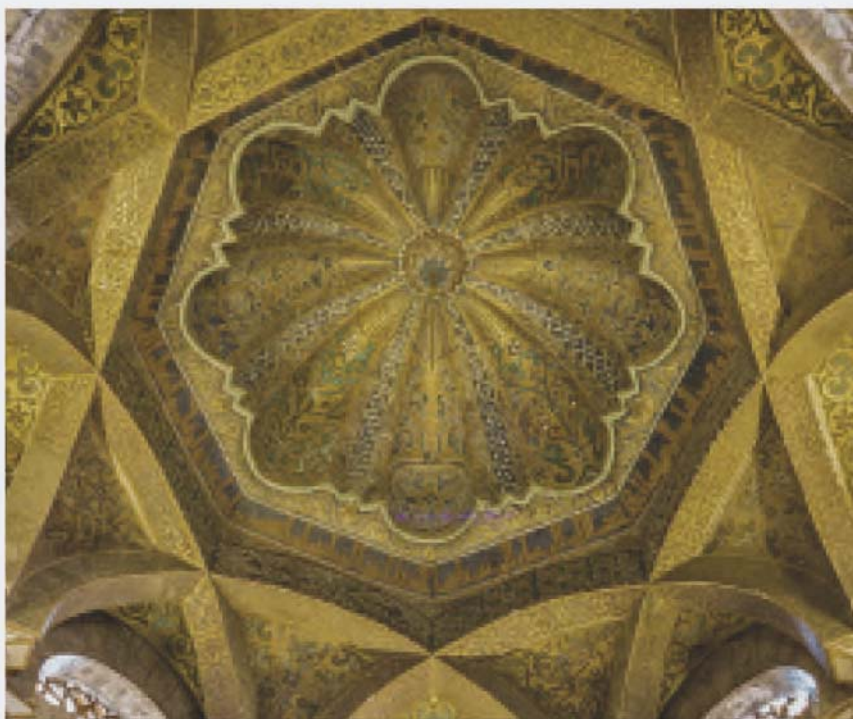

6 Az alapábra pontjai közé egy folytonos vonalat húzunk, hogy egy 12 szögletű rozettát kapjunk.

7 A 12 szögletű rozetta, amely maga is körökből, négyzetekből és csillagformákból áll, egy nagyobb, összetett, ismétlődő mintarész lesz, amelyben sokszögek és más geometriai formák is kivehetők.

fajtaival írt kalligráfiával dolgozott. Ezek az elemek szerves részét képezték az iszlám építészetnek, és együtt is megfigyelhetők a spanyolországi Córdoba nagymecsetjének mihrábjában (imafülkéjében).

Geometria és mintázat

Négy alapformából – a kör, a négyzet, a csillag és a többoldalú sokszög – kiindulva az iszlám művészek olyan geometriai mintákat fejlesztettek ki, amelyek bonyolult és ismétlődő mintázatokba olvadnak össze. Ezek a geometrikus képek nem véletlenszerűen készültek. Az ókori Hellász és Róma klasszikus hagyományaira épülve az iszlám aranykorában virágzott a páratlanul magas és kifinomult szinten űzött tudomány és a matematika. Az iszlám művészek által kifejlesztett minták az esztétikai geometria szigorú szabályain alapultak, az Allah által teremtett világegyetem egységét és rendjét szimbolizálva.

E bonyolult geometriai ábrákkal gyakran keverednek a szárazakat, leveleket és virágokat ábrázoló növényi minták. A dekoratív funkció mellett a dús lombozatot a Közel-Kelet félszáraz éghajlata alatt gyakran a mennyországgal társítják. A korábbi bizánci hagyományokból merített motívumok eredetileg valóságshűek voltak, de az iszlám esztétika fejlődésével egyre absztraktabbá váltak. A 18. században Napóleon egyiptomi hadjáratai vitték ezt a „keleti” művészetet Nyugatra, s ezt követően nevezték el ezeket arabeszknek, ami egyszerűen annyit jelent: „arab stílusú”.

A kalligráfiának, vagyis a művészi betűk használatának szintén fontos szerep jutott az iszlám művészetben, gyakran geometrikus vagy

A virágos és növényi minták, mint a törökországi Topkapi palota itt látható, bonyolult csempfestményeinek díszítései, az iszlám művészet állandó motívumai.

A nyolcszögletű kupola Córdobában a *makszúra* felett. Aranymozaiкаival, sugárzó virágmintáival, elegáns kufikus írásával és nyolcszögletű központi csillagával kápráztat el.

virágmintákkal kombinálva. A muszlimok által gyakran a művészet legmagasabb rendű formájának tartott, gyönyörűen kivitelezett arab írás mély spirituális célt is szolgált, hiszen annak a Koránnak a fontosságát tükrözi, amely a muszlimok szerint Allah leírt szava. A kalligráfia tehát sokkal több, mint díszítés; a Korán üzenetének közvetítését is szolgálja, ahogyan azt a próféta tolmácsolta. Minden iszlám kalligráfia arabul íródott: ebből is kitűnik, hogy az imák nyelveként milyen kitüntetett helyet foglal el ez a nyelv, és milyen jelentőséget tulajdonít az iszlám kultúra az irodalomnak és az írásnak. Két fő írásmódot használnak: a szögletes kufikus és a kerekesebb neszhi írást.

Művészet és építészet

Az építészet esetében a geometriai és virágminták és a kalligráfia absztrakt formái az épületeket díszítő faragványokon vagy a festett csempéken jelennek meg. A mecseteken és a medreszéken alkalmazott, bonyolult, egymásba fonódó minták szolgálnak a spirituális elmélkedés középpontjaként. Az egyik szemlélő szerint ezeket látva a hívő „tekintete

“

A mecset az ájtatosok lakhelye.

Mohamed próféta

”

belevész a szabályos mintázatok útvesztőjébe”. Ezekkel nemcsak a mecsetek falait díszítették, hanem a mecseteken belüli mihrábokat, azaz imafülkéket is.

Az íves kaput formáló mihráb a mecsetépítéssel legfontosabb eleme. Ez a fülke jelzi, merre van Mekka (*kibla*), amerre minden muszlimnak néznie kell imádkozás közben. Az imám (imavezető) a mihráb előtt állva vezetheti a gyülekezetet az imádságban, és a homorú forma felerősíti a hangját. Fontos vallási szerepe miatt a mihrábokat általában gazdagon díszítik, ezzel is jelezve, hogy ez lényegében egy Mekkába vezető kapu.

A córdobai nagymecset

Az iszlám építőművészet egyik legszebb példája a 10. századi mihráb Córdoba nagymecsetében (a terület a 8. századtól kezdve az Omajjádok uralma alatt állt). A ma keresztény katedrálissá átalakított mecset egyik jellegzetessége a 856 elegáns oszlopból álló hatalmas csarnok, ahol a kettős boltíveket fehér kőből és vörös téglából kirakott minták díszítik. A háromhajós tengely vezet a mihrábhöz, amelyet II. al-Hakám kalifa építtetett a mecset 961-es bővítése során. A mihráb előtt egy zárt tér, a *mak-szúra* található, amelyet az uralkodó és kísérete számára tartottak fenn,

ezt egymásba fonódó boltívek díszítik, s egy gyönyörű kupola zárja le.

A mihráb egy patkó alakú boltív, amelyet az *alfiz*, egy téglalap alakú, káprázatos, arany- és sokszínű virág- és növénymintás mozaikkal kirakott keret szegélyez. Az *alfiz* szélein apró arany vagy fekete tesszerákból (mozaiklapokból) készült kalligrafikus feliratok kigyóznak. A kufi írással írt feliratok Korán-verseket, valamint történelmi és politikai kijelentéseket tartalmaznak. A boltív mögött egy falba süllyesztett fülke található, amelynek teteje a Korán jelképeként kagylóhéj alakú, és egyetlen márványdarabból faragták ki.

Más képző- és iparművészeti műfajok

A mecsetek díszítésénél használt iszlám művészeti formákat a világi művészetben is alkalmazták. A geometrikus mintázatú mozaikokat például arra, hogy a padlótól és a mennyezettől kezdve egészen az udvarokig és a szökőkutakig mindent azokkal burkoljanak be. Az Abbászidák muszlim művészei és kézművesei üveggel, kerámiával, elefántcsonttal, fémmel és textillel egyaránt dolgoztak. A 7. és a 13. század között számos innovatív technikát fejlesztettek ki, többek között a porcelánhatást keltő ónmázás eljárást, amelyet a kerámiaira alkalmaztak. Az Abbászidák alatt „lüzteres” tárgyakat is készítettek: kerámia- vagy üvegárut, amelyeken a mázra fémmel kikevert pigmentekkel vitték fel a díszítést. A 10. században a perzsa művészek átvették ezt a technikát, és a középkorra

A mecsetlámpák, mint ez a fűt szíriai üvegből készült 1337 körüli példány is, az „égi és földi fényt” megtestesítő Isten szimbolikáját ötvözik a Korán verseivel.

az iszlám üvegáruk Európa és Ázsia technológiailag legfejlettebb termékeivé váltak, s Egyiptom, Szíria és Perzsia voltak a gyártás fő központjai. A szőnyegek és más textiláruk is világhírűek voltak, sokukról köszön vissza a jellegzetes geometrikus mintázat.

A 15. század végére az iszlám művészet aranykora hanyatlóban volt, de az iszlám stílus tagadhatatlan hatást gyakorolt az európai művészetre és építészetre. A reneszánsztól kezdve az arabeszk motívumot sokfelé használták a kódexekben, és a falak, bútorok, ötvöstárgyak és kerámiák díszítésére. Az európai és a közel-keleti iszlám dekoratív technikái oly mértékben voltak hatásos egymásra, hogy nemegyszer azt sem lehet egy tárgyról egyértelműen eldönteni, honnan származik. ■

A LEGNEMESEBB ÖRÖM A MEGÉRTÉS ÖRÖME

PALLASZ ÉS A KENTAUR (KB. 1482–83),
SANDRO BOTTICELLI

KONTEXTUS

KÖZÉPPONTBAN

Az allegória

ELŐTTE

Kr. e. kb. 3000 Az egyiptomi művészek az allegorikus csoportba rendezett képi elemeket együttes értelmezésre szánták.

1338–39 Ambrogio Lorenzetti a sienai városházát nagy, allegorikus freskókkal díszíti.

Kb. 1482–85 Botticelli megfesti a *Vénusz születése* című, mitológiai alapú, újplatonikus utalásokat tartalmazó allegóriát.

UTÁNA

Korai 1530-as évek Az ifjabb Hans Holbein megfesti *Az Ó- és Újszövetség allegóriája* című művét, amelyen képek és szöveg is szerepel.

Kb. 1670–72 A katolikus hitre áttért Johannes Vermeer képe, *A katolikus hit allegóriája* keresztény ikonográfiát használ.

A reneszánsz – azaz „újjaszületés” – a 14. és a 16. század közé eső időszak, amikor a tudósok és művészek az antik forrásokhoz fordultak ihletért, és az antik világ bölcsességét, kecsességét és nemességét igyekeztek újraéleszteni. A kereszténység eszméit az újplatonizmusnak nevezett iskola keretei között békítették össze a klasszikus ókor pogányságával. A művészetben a mitológiát ugyanolyan méltósággal kezelték, mint a keresztény témákat, és a 15. században elszaporodtak a mitikus jelenetek. A mítoszok gyakran allegorikus szerepet töltek be a műalkotásokban: burkolt jelentést közvetítettek, politikai

Lásd még: *Lemondás a földi javakról* 86–89 ■ *Maestà* 90–95 ■ *A vihar* 164 ■ *Vénusz és Amor allegóriája* 164–65 ■ *Apolló és a kontinensek* 206–09

Sandro Botticelli

A Sandro Botticelli néven ismert Alessandro di Mariano Filipepi 1445-ben született Firenzében. Inaséveit a festő Fra Filippo Lippi-nél töltötte, és 1470-re már saját műhelye volt. A nagy hatalmú firenzei Medici család pártfogását élvezte, akik számos művet rendeltek tőle. 1478 és 1490 között készítette híres mitológiai műveit, például a *Vénusz születése* c. képet. 1481-ben IV. Sixtus pápa Rómába hívta, hogy freskókat készítsen a Sixtus-kápolna számára, ez volt az egyetlen jelentős munkája Firenzén kívül. Az 1490-es években Botticelli az apokaliptikus

prédikátor, Savonarola követője lett, és stílusában egyszerűbb, mélyebb erkölcsi árnyalatú jegyek jelentek meg. Munkáira már nem volt kereslet, és az egykor nagyszerű művész 1510-ben bekövetkezett halála előtt elszegényedett. Nevét szinte kitörölték a történelemből, és csak a 19. század végén fedezték fel újra, különösen a preraffaeliták.

További meghatározó munkái

1465 *Háromkirályok imádása*
1500 *Misztikus Jézus születése*

állásfoglalást, didaktikus üzenetet vagy spirituális utalást. A mitológiai témájú festmények megfejtése ezért bizonyos fokú tanultságot is megkövetelt a nézőtől. Ráadásul az allegória több szinten is működhetett.

Allegorikus festményein, a *Tavaszi* (kb. 1477–82), a *Pallasz és a kentaur* vagy a *Vénusz születése* (kb. 1482–85) címűeken Botticelli látszólag egymáshoz nem illő alakokat és szimbólumokat állít egymás mellé, hogy vizuálisan meséljen el egy történetet tanult nézőinek. Emellett ezzel Botticelli mecénásainak, a Medicieknek is hízelgett, mivel ők ugyanazoknak az újplatonistáknak a körében mozogtak, ahol a művész is.

Az allegória megfejtése

A *Pallasz és a kentaur* rejtélyes festmény, amely egy fiatal nőt ábrázol, amint jobb kezének ujjai belegabalyodnak egy gyötrődő kentaur – egy félig ember, félig ló alakú mitológiai lény – hajába. Bár nem ismerünk olyan mítoszt, amelyben ez a jelenet előfordul, a nőt Pallasz Athénének,

a bölcsesség görög istennőjének vélik. Botticelli allegorikus szándékára az egyes szereplőkhöz kapcsolódó állandó ismertetőjegyek utalnak.

A női alakot a teste köré csavaródó olajágak miatt azonosíthatták Pallasz Athénével; Botticelli közönsége tudhatta, hogy a mitológia szerint az istennő azt követően lett Athén védőszentje, hogy egy olajfát ajánlott fel a város polgárainak. A képen azonban a hagyományos jelképe, a lándzsa helyett alabárdot hordoz. Ez gyakran az ajtónállók fegyvere volt, és itt az istennőt őrző szerepében mutatja.

A reneszánsz Itáliában az emberek a kentaurban a féktelen bujaság megszemélyesítőjét látták. A klasszikus mítoszokban ezeket a lényeket gyakran ábrázolták úgy, amint a szűz nimfákat üldözik. Pallasz a kentaurt hajánál megragadva tartja vissza – a haj a féktelen ösztönök szimbóluma volt –, és a kentaur engedelmeskedik neki. A mű tehát úgy is értelmezhető, hogy az erény és az értelem győzedelmeskedik a szenvedély és a bűn felett.

Az allegóriának újabb rétegét rejt a Pallasz fehér ruháján ismétlődő három egymásba kapcsolódó gyűrű motívuma, amely a Medici család jelképe. A „Nagyszerű” néven is ismert Lorenzo de' Medici akkori közt szöveget Nápollyal, hogy elkerülje a háborút Firenze és a pápa által vezetett firenzei ellenes erők között. A mű politikai olvasata szerint Pallasz lenne a békét képviselő Lorenzo, aki legyőzi a kentaur által megtestesített háborús ösztönöket. ■

“

Botticelli istennőjét – a medici Pallaszt – áthatják a feloldhatatlan jelentések és identitások.

Adrian W. B. Randolp
Engaging Symbols, 2003

”

**ÖREGSÉGÜNKRE AZ ÉLET BELEVÉSI
MAGÁT ARCVONÁSAINKBA S
MEGMUTATJA
ERŐSZAKOS VAGY KEDVES
TERMÉSZETÜNKET**

***ÖNARCKÉP KÉT KÖRREL (KB. 1665),
REMBRANDT***

KONTEXTUS

KÖZÉPPONTBAN

Az önarckép

ELŐTTE

1484 Albrecht Dürer 12 vagy 13 évesen elkészíti első önarcképét, egy remek ezüst-tűvel készített rézkarcot; a feliratán ez áll: „magamról rajzoltam tükörből”.

Kb. 1490 Az első metszett önarcképet Israhel van Meckenem német metsző készíti.

1664 Leopoldo de' Medici gyűjteni kezdi a művészek önarcképeit. Halála után ez az úttörő gyűjtemény lesz az alapja a firenzei Uffizi képtárban található páratlan önarckép-kiállításnak.

UTÁNA

1854–55 Gustave Courbet *A festő műterme* című monumentális vászna a művészt mutatja be barátai és allegorikus alakok társaságában.

Sok nagy művész készített képeket önmagáról, de Rembrandt az önvizsgálatot oly széles skálán és oly mélységben végezte, hogy azzal mindenki fölé emelkedett. Gyakorlatilag egész pályafutása során, rajzokon, metszeteken és festményeken egyaránt rögzítette saját képmását, ahogy a féktelen ifjúságtól eljut a hetyke öregkorig. Mintegy 40 festett, 30 metszeten ábrázolt és 10 rajzolt önarcképe ismert. Ezeken felül a történelmi és vallási festményein néha a mellékalakok közül elhelyezte saját apró képmását.

Rembrandt önarcképei között többet is a remekművei között tartanak számon, de egyiket sem övezi nagyobb megbecsülés, mint az *Önarckép két körrel* (1665) című képet, amely 60 éves kora körül készült. Számos korai önarcképén hivatkozva ábrázolta magát – hol a drámai megvilágítás segítségével, hol feltűnő öltözékben; itt azonban magabiztosan, nemes hivatását felvállalva jelenik meg. Mire ezt a művét megfestette, már sokkal inkább befelé fordulóvá vált. Elvesztette feleségét, három gyermekét és szeretőjét, és csődbe jutott. Az előrenéző fej erőteljes

Az Önarckép sapkában (1630) c. képen Rembrandt egy arckifejezést próbálgat: szeme tágra nyitott, akárcsak a szája, szemöldökét felhúzza: a fiatal művész csodálkozó arcot vág.

egyszerűsége, az ecsetkezelés mesteri mélysége és az arckifejezés rezzenéstelen méltósága mégis rendíthetetlen tekintélyt sugall. A minden hiúságtól mentes Rembrandtot hiába sújtotta az idő és a tragédiák, mégis legyőzhetetlennek tűnik.

Semmit sem tudunk a festmény születésének körülményeiről, ahogy többi önarcképéről sem maradt fenn túl sok korabeli információ. Arra nézve sem hagyott magyarázatot

Rembrandt

Rembrandt Harmenszoon van Rijn 1606-ban született Leidenben, és korai éveit is ott töltötte, mielőtt 1631-ben vagy 1632-ben letelepedett Amszterdamban. Hamarosan a város legkeresettebb művésztárává és portréfestőjévé vált, és művész-tanárként is hírnevet szerzett. Mire azonban középkorú lett, vagyona – részben saját nagyizolása miatt – leapadt, de részben azért is, mert inkább saját maga, mint megrendelői öröme festett; ráadásul a holland gazdaságot is súlyosan érintette az Angliával vívott háború. 1656-ban fizetésképtelenné nyilvánították,

és élete hátralévő részét szerény körülmények között élte. Mint művészt továbbra is tisztelték, és fontos megbízásokat kapott. 1669-ben bekövetkezett haláláig dolgozott, képi világának gazdagsága, ahogy ábrázolásának érzelmi mélysége is mindvégig felőledött.

További meghatározó munkái

1632 *Dr. Tulp doktor anatómiája*

1642 *Éjjeli őrzár*

Kb. 1655 *A lengyel lovas*

Kb. 1668 *A tékozló fiú visszatérése*

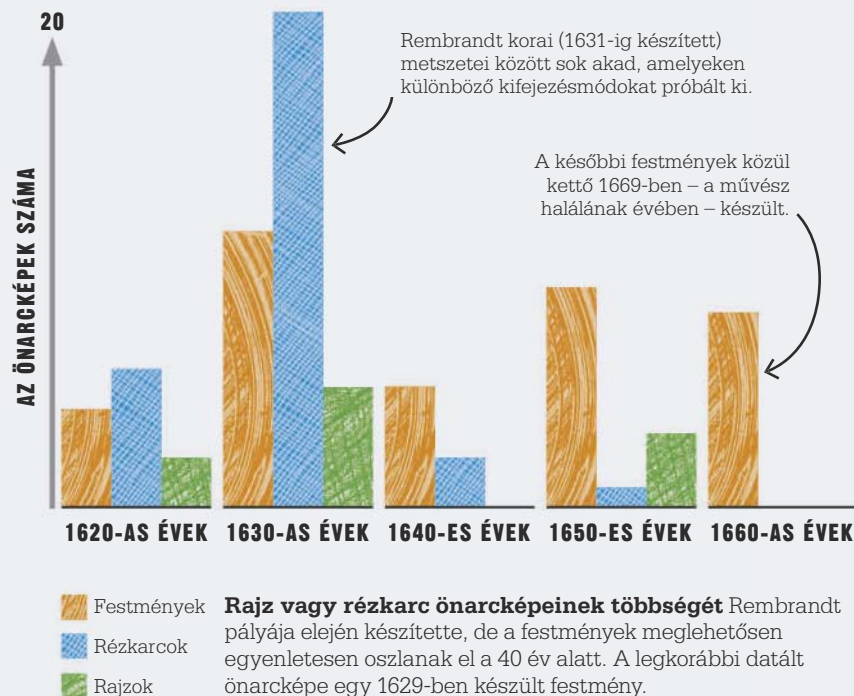
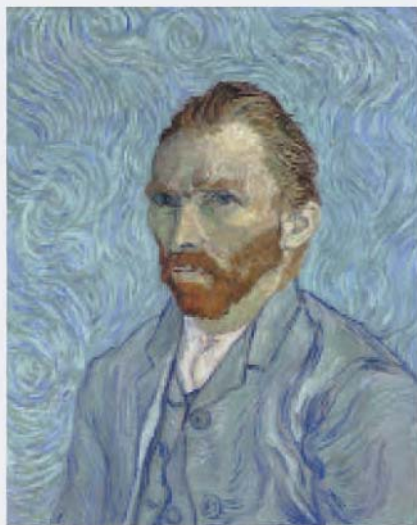
Lásd még: *Arnolfini házaspár* 112–17 ■ *Cecilia Gonzaga-érme* 120–21 ■ *Az Apokalipszis négy lovasa* 128–31 ■ XIV. Lajos 196–99 ■ *A nevető lovak* 222 ■ *Önarckép levágott füllel* 280

hátra, hogy miért készített ilyen sokat. És nagyon keveset tudunk arról is, hogy életében kinek a birtokában voltak a művei. I. Károly angol király (1600–49), korának egyik legnagyobb műgyűjtője már 1633-ban szerzett egyet, de ezt leszámítva a feljegyzések semmiről sem árulkodnak.

Az önvizsgálat okai

A modern írók sokat találgattak, hogy mi készíthette Rembrandtot, hogy ennyi önarcképeket készítsen. Valamikor ezekre úgy tekintettek, mint egyfajta festett önéletrajzra, amelynek segítségével Rembrandt feltérképezte életútját – erkölcsi és fizikai értelemben egyaránt. Ezt a megközelítést ma már általában szentimentálisnak és történelmietlennek tartják.

Prózaibb az a felvetés, hogy önarcképei közül legalább néhányat afféle önreklámnak készített. Mivel többnyire portréfestőként kereste a kenyerét, talán árúmintaként tartotta kéznél ezeket az önarcképeket, hogy megmutassa, milyen jól meg tudja örökíteni valakinek

a képmását: a potenciális ügyfél egyszerűen összehasonlíthatta a valódi Rembrandtot a festett képével.

Mély gondolkodású, sokoldalú művész volt, ezért inkább az tűnik valószínűnek, hogy önarcképeit nem egyetlen, mindent felülíró indítékból, hanem különféle körülmények hatására, különféle okokból készítette. A legkorábbi önarcképek, különösen a metszetek között az arckifejezése többön is erősen eltúlzott: aligha kétséges, hogy ebben az időben saját arcvonásait használta fel ötletei kipróbálására. Előtte és utána is sok művész tette pontosan ugyanezt. Az elszegényedett Vincent van Gogh például késői éveiben saját magát

A művész arcképe (1889) című képen Van Gogh tekintete szigorú, aggodalmas. A nővérének ezt írta: „Mélyebb hasonlóságra törekszem annál, amire egy fényképész képes.”

használta mindig kéznél lévő modellként, ahogyan ezt egy 1888-ban testvérének, Theónak írt levelében kifejtette: „Vettem egy tükröt, hogy modell híján magamat festhessem.” Majd azzal folytatta, hogy ha sikerül önmagát sikeresen ábrázolnia, akkor „ugyanígy képes leszek más jó lelkek – férfiak és nők – fejét is lefesteni”.

Rembrandt néhány önarcképén, amelyek pályafutásának legvirágzóbb időszakából – 1640 tájáról – származnak, minden jel szerint a jogosan megszerzett sikerét ünnepli. Ezeken a képeken a ruházata drága, ő maga rendezett külsejű – különösen a számos korai képen látható ápolatlan megjelenéséhez képest –, és úgy ábrázolja önmagát, hogy azzal tudatosan tiszteleg a nagy reneszánsz mesterek, Raffaello és Tiziano portréi előtt. Egyéb önarcképein szerepekbe bújik. Készített magáról olyan »

Az Önarckép egy üveg borral

(1906) című kép világos utalás a művész, Edvard Munch túlzásba vitt alkoholfogyasztására. Az üres asztalok az elszigeteltség és a melankólia érzését erősítik.

portrét, ahol ő a tékozló fiú egy kocsmában (feleségével, Saskiával együtt); máshol Szent Pál, a szent attribútumaival, a kódexszel és a karddal; megint másutt pedig talán az ókori görög művész, Zeuxis, aki állítólag nevetés közben halt meg, amikor „egy ráncos, vicces öregasszonyt” festett.

Önmagunk megfestése

Az önarckép természetesen nem volt teljesen ismeretlen Rembrandt kora előtt sem. Az ókori Hellaszban több művészről is feljegyezték, hogy készített magáról képet, bár ezek a művek nem maradtak fenn. A középkorban a nyugati művészet túlnyomórészt a vallást választotta témaként, és a kevés elkészült portrén tekintélyes, nagy hatalmú embereket, uralkodókat vagy egyházi vezetőket ábrázoltak. Az önarckép a reneszánszban jelent meg mint elkülönülő műfaj. Felbukkanásának

egyik oka technikai jellegű volt: az üvegyártás technológiájának fejlődése nyomán a 15. században könnyebben gyártottak tükröket, és bár drágák voltak, a művészek be tudták szerezni ezeket.

A másik ok egy szociológiai változás volt: a művészet témaköre egyre bővült, és a portré az alacsonyabb társadalmi rangúak között is egyre népszerűbbé vált. Egy sikeres kereskedő megrendelhetette saját portróját, ahogy egy művész is kifejezhette szakmai büszkeségét és sikereit egy önarcképpel.

Jan van Eyck *Férfiportré vörös chaperonnal* (1433) című művét általában önarcképnek tartják – nem utolsósorban azért, mert

a férfin lévő vörös csuklya vagy chaperon lazán csüggő végeit a feje körül megkötötte, feltehetően azért, hogy ne lógjanak rá a művész palettájára. Ha ez a feltételezés helytálló, akkor talán Van Eyck műve a legelső ilyen típusú önálló festmény. Két-három generációval később Albrecht Dürer volt az első művész, aki egyetlen kép helyett

““

Rembrandt festményeinek pszichológiai éleslátása páratlan a művészet történetében.

Kenneth Clark

Nézeteim a civilizációról, 1969

””

Albrecht Dürer 12 vagy 13 évesen inas volt apja ötvösműhelyében, amikor 1484-ben elkészítette ezt az önarcképet. Rajzoló tehetsége már e korai művéből is tisztán kitűnik.

már önarcképsorozatot (három festmény és több rajz) készített.

Ego és visszatekintés

A hiúság és az önreklámozás egyaránt arra sarkallta a művészeket, hogy önarcképeket fessenek. A flamand barokk festő Anthony van Dyck például többet is készített, és a képeken daliás, művelt, kecses alaknak állította be magát, aki mindenkit lenyűgöz jó megjelenésével és világi sikereivel. Van Dyck önarcképei alátámasztják azt, amit a korabeli beszámolók mondtak róla: egyik korai életrajzírója szerint „modora inkább volt egy uraságé, mintsem közönséges emberé”.

A norvég festő, Edvard Munch viszont, noha még idős korában is kivételesen jóképű volt, önarcképein mégis inkább érzelmeinek vizsgálatával foglalkozott, mintsem külsejének fitogtatásával. A szorongó önvizsgálat végigkövethető önarcképein, amelyek mintegy 60 évet ölelnek fel, tizenéves korától egészen öregségéig. Rembrandt után talán ez a valaha készült legértelmezesebb és legmegrendítőbb önarcképsorozat; és Rembrandtéhoz hasonlóan rajzokat, festményeket és metszeteket is tartalmaz.

A belső érzelmvilág

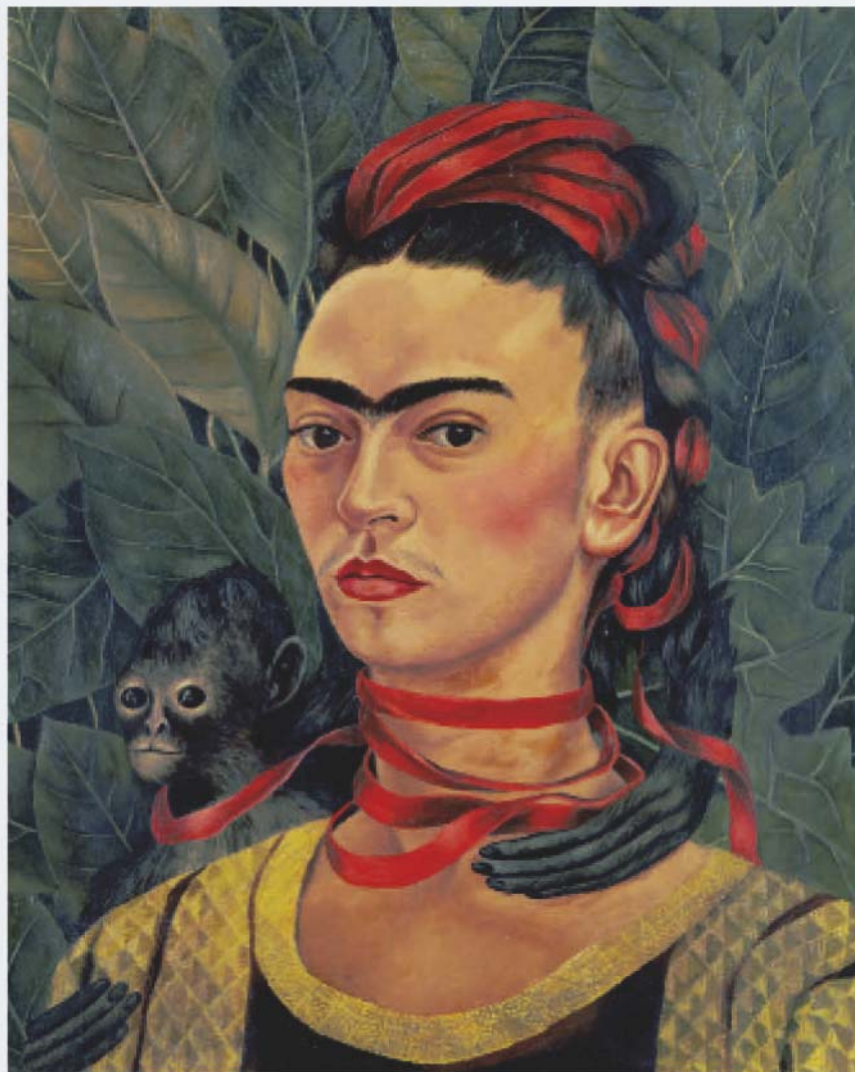
A 20. században, amikor a viszonylag új műfaj, a fényképészet vette át a külső formák megörökítésének üzleti feladatát, a művészek az önarcképeket arra kezdték használni, hogy saját ötleteiket és aggodalmaikat fedezzék fel. A közelmúlt művészetének történetében az önarcképfestészet legjelentősebb teljesítménye feltehetően Frida Kahlo mexikói

festőnő nevéhez fűződik. Mintegy 150 festménye ismert, ezek több mint egyharmada önarckép. Ezek nemcsak lenyűgöző külsejét örökítették meg, de életének fizikai és érzelmi traumáit is kifejezik.

Kahlo 18 évesen kezdett el festeni, miután egy buszbaleset miatt mozgássérült lett, és gyakran küzdött súlyos fájdalmakkal. Emellett érzelmi élete is szélsőséges volt: megházassodott, elvált, majd újraházassodott Mexikó leghíresebb festőjével, Diego Riverával, s nem egy szerelmi kalandja is akadt. Önarcképein kötöttségek nélkül ötvözi a realizmust a rémálomszerű képzeletvilággal és a mexikói népművészet

hatásaival. Ezek segítették abban, hogy feminista hőssé váljon, akit azért ünnepeltek, mert nem hagyta, hogy a borzalmas szenvedés elnyomja az élet iránti szenvedélyét.

A brit művész, Marc Quinn *Self* című alkotása az önarckép extrém változata, mivel a művész saját fagyasztott véréből készíti el újra meg újra a saját fejét ábrázoló mellszobrot. 1991 óta ötévente készít egy új változatot, s ezeken mutatja be, hogyan változik az arca az idő múlásával. A műveket speciális hűtőládákban állítják ki; a szobrok áramszünet esetén egyszerűen leolvadnának – szemléltetve „a létezés törekénységét”. ■

Frida Kahlónak egy buszbaleset miatt nem lehetett gyermeke, és a képein sokszor szereplő háziállat majmokat gyakran gyermekpótlékként értelmezik.

Francisco de Goya híres portréja, *A meztelen Maja* miatt szembekerül a spanyolországi inkvizícióval, miután erkölcsi romlottsággal vádolják.

↑
1800

Théodore Géricault a Párizsi Szalonon bemutatott *A sebzett Cuirassiers* c. képe vihart kavart, mert sokan Napóleon vereségének szimbólumát látták benne.

↑
1814

Eugène Delacroix felkavaró festménye, *A Szabadság vezeti a népet*, amelyet a franciaországi júliusi forradalom ihletett, a romantikusok lázadó szellemét szemlélteti.

↑
1830

Az *Eső, gőz és sebesség* című kép **J. M. W. Turner** dicshimnusza a vasút előtt, amely a közlekedésben és a kommunikációban elhozta a modern korszakot.

↑
1844

1806

Bonaparte Napóleon hatalmas aktszobrot rendelt **Antonio Canovától**, amely egy római isten alakjában ábrázolja őt, és visszaadja fennkölt ambícióját.

1821

Bár **John Constable** *Szénásszekér* című festménye egy londoni műteremben készült, a vidéki nyugalom idilljét idézi.

1836

Thomas Cole, a Hudson River School egyik alapítója készítette a *Folyókanyarulat* című képet, amely az amerikai tájképfestészet egyik legkorábbi remekműve.

1857

Jean-François Millet realista remekműve, a *Kalászszedők* a francia parasztság szegénységét és embertelen munkakörülményeit mutatja meg.

A 19. században felgyorsultak a társadalmi és technológiai változások, s ennek nyomán a művészet is egyre sokszínűbb lett. A festők könnyebben próbálkoztak új utakkal és elgondolásokkal, és ahogy a század haladt előre, ez a stílusok és technikák lenyűgözően sokszínű kavalkádját eredményezte.

A század elején a legfontosabb történelmi személyiség Bonaparte Napóleon volt, akinek seregei végigsöpörtek Európán, és emberek ezreinek változtatták meg az életét. Megszállták Spanyolországot, aminek nyomán Francisco de Goya elkészítette brutálisan realista háborús képeit, és elfoglalták Dreždát, ami hazafias színezetet kölcsönzött Caspar David Friedrich festményeinek (a *Vándor a ködtenger fölött* modellje a felszabadító háborúk veterán katonája lehetett).

Napóleon birodalmi ambíciói táplálták a klasszicista stílus utolsó fellángolását, míg bukásával egy időben alakult ki a romantika – az a hatalmas, átfogó mozgalom, amelynek hatását még jócskán a 20. században is érezni lehetett. Stílusát tekintve éppúgy beletartozott Théodore Géricault, Antoine-Louis Barye és Eugène Delacroix nyugtalan erőszakossága, mint Jean-Auguste-Dominique Ingres egzotikuma és Friedrich higgadt spiritualitása.

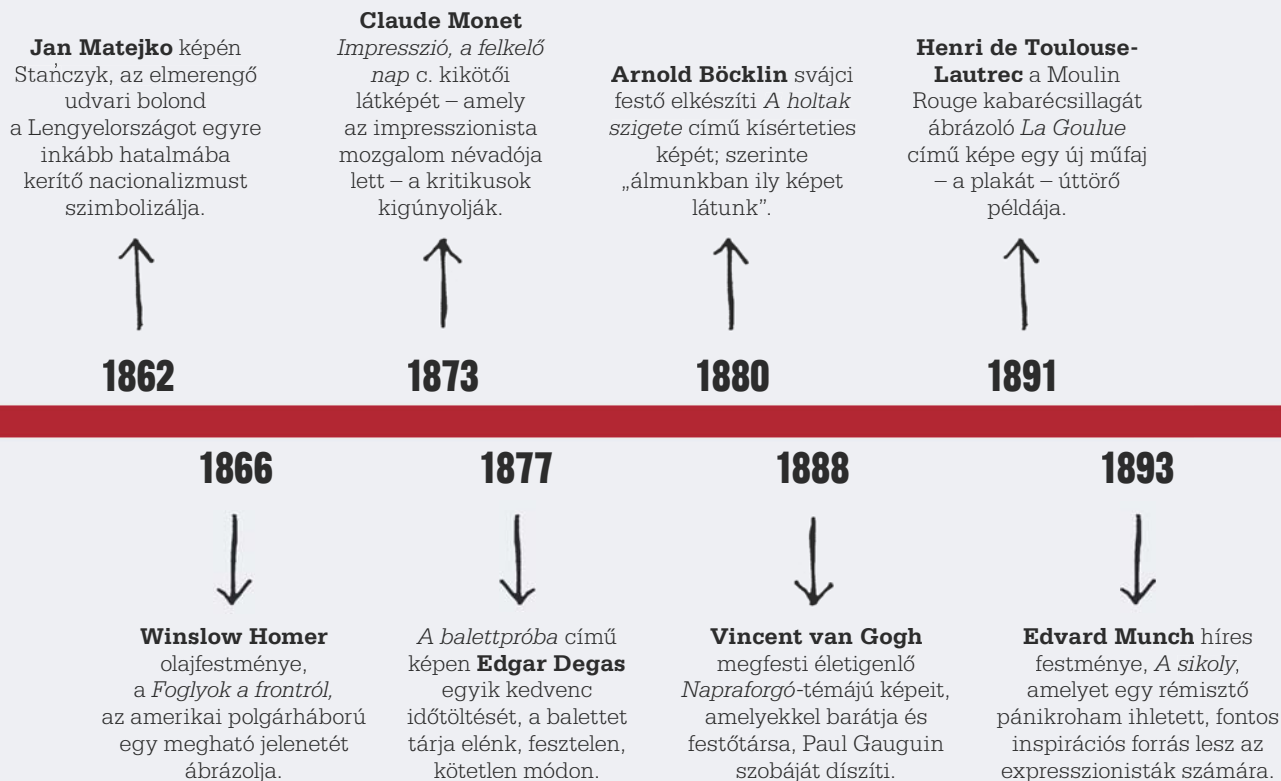
A romantika az egyéni szabadságot tűzte zászlajára, önálló gondolkodásra és a tekintély nagyobb megkérdőjelezésére ösztönzött. A művészek szembeszálltak az akadémiák – az intézményesült művészvilág – szabályaival, és az állam által támogatott kiállításokkal, például a Párizsi Szalonnal. A később híressé váló festők el is

maradtak ezekről, s szakadár csoportok vagy kiállítások révén szerzeket nevet maguknak.

A realizmus hatása

Az intézményesült művészet elleni első roham élére Gustave Courbet és a realisták álltak. Céljuk nem egyszerűen realistább alkotások készítése volt, a korszak konvencióit is megpróbálták aláásni. Ez utóbira példa a „mesterkelt” témák – mítoszok, allegóriák és a történelmi festészet – középpontba állítása, ahogy a művészeti iskolákban tanított idealizált figurák és elnagyolt testtartások ábrázolása is.

A realizmus jelentős társadalmi változásokkal egy időben jelentkezett: az iparosodás forradalmasította a munkamódszereket, a vasút pedig megkönnyítette a vidéki utazást, és ezzel felerősítette a szabadtéri

festészet iránti érdeklődést. A Louis-Jacques-Mandé Daguerre és William Henry Fox Talbot által kifejlesztett fényképezés fejlődése mély benyomást gyakorolt a festészetre, és nem csak azért, mert helyettesítette a valóság megörökítését szolgáló miniatúrákat.

A fényképezés kezdetben vegyes fogadtatásra talált. Courbet és Delacroix néhány alakot fényképek alapján festett meg; utóbbi azzal érvelt, hogy a találmány segítheti a művészeket a természet jobb megértésében. Az 1859-es Szalonban rendezett fotókiállítás azonban dühöt váltott ki neves művészek egy csoportjából, akik szerint a fotográfia nem több „manuális feladatok sorozatos végrehajtásánál”, s nem lehet „összevetni azzal, ami az intelligenciából és a művészet tanulmányozásából ered”.

Az 1870-es évekre azonban a hangulat megváltozott. Az impresszionisták körében kedvezőbb volt a fogadtatása, és Nadar, a kor leghíresebb fotográfusa a Café Guerbois-ban összejárt a csoport művészeivel, és ő adta kölcsön műtermét is az első kiállításukhoz. Az impresszionisták sokféleképpen használták a fényképezést. Claude Monet *Nők a kertben* c. művét valószínűleg egy fénykép alapján készítette, a párizsi sugárutakról készített néhány képét pedig azok a felvételek ihlették, amelyeket Nadar készített egy hőlégballonról.

Terjedő hatások

Ahogy a fényképezés technikája fejlődött, úgy hagyott alább az igény a nagyon részletes, realisztikus festményekre. A művészek ehelyett a hatáskeltés más módszereivel

kísérleteztek. Sokan olyan japán művészek grafikáiból merítettek ihletet, mint Utagava Hiroshige és Kacushika Hokusai, akiknek műveit az 1870-es évek közepén már széles körben ismerhették Nyugaton. James Abbott McNeill Whistler kódos Temze-parti jelenetei sokat köszönhettek az ő munkáinak. Néhány művész, például Georges Seurat, a színekkel és az érzékeléssel foglalkozó tudományos elméletek segítségével próbált új dolgokba vágni, mások, így Edvard Munch, a pszichében elmerülve kutattak egyetemes jelentőségű szimbólumok után. Az új kifejezési módok iránti csillapíthatatlan vágy a század utolsó éveiben kreatív és termékeny időszakot eredményezett. A művészek felfedezték a forma, a szín és a kompozíció új elrendezési módjait, és ezzel lerakták a modern művészet alapjait. ■

AZ ÉRZÉKEK DEFORMÁLNAK, AZ ELME FORMÁL

A HARMONIKÁS (1911), PABLO PICASSO

KONTEXTUS

KÖZÉPPONTBAN

Kubizmus

ELŐTTE

1904–06 A Mont Sainte-Victoire-ról készült képein Paul Cézanne összezavarja a perspektívát, és a színeket használja, hogy formákat sugalljanak.

1906 Picasso felfedezi és beépíti műveibe az afrikai törzsi művészetet.

1907 A Cézanne munkáiból rendezett posztumusz kiállítás inspirálóan hat a későbbi kubistákra.

1907 Picasso befejezi a kubizmus előfutárának tekintett *Az avignoni kisasszonyok* c. képét.

1908 Georges Braque bemutatja munkáit, amely alapján megszületik a „kubizmus” kifejezés.

UTÁNA

1911 Az első kubista kiállításon Fernand Léger, Jean Metzinger, Henri Le Fauconnier és Robert Delaunay műveit is kiállítják, de Picasso és Braque munkáit nem.

A kubizmus a 20. század fordulójának egyik legradikálisabb európai avantgárd művészeti irányzata volt. A kubista művészek a világot úgy ábrázolták, ahogyan megismerték, nem úgy, amilyennek látták, s ezzel megkérdőjelezték azt a nyugati művészetben a reneszánsz óta uralkodó felfogást, hogy a művészetnek realista módon kell másolnia a természetet. A világ megmutatásának újszerű felfogását elsőként Pablo Picasso és Georges Braque hirdette meg, akik a kubizmus első éveiben oly közeli

Lásd még: A fürdőzők 281 ■ Lelkiállapotok II: Akik elmennek 298–99 ■ Kompozíció VI 300–07 ■ Cubi XIX 340–41

kapcsolatban dolgoztak, hogy Braque úgy érezte magát, „mint a kötéllel összekötött hegymászó”.

Ahelyett, hogy egy tájat, egy tárgyat vagy egy embert egyetlen nézőpontból mutattak volna be, a kubista festők a téma több vonását egyesítették egyetlen kompozícióban, így azok egyszerre tűntek fel a képen. A szilárd tárgyakat feldarabolták és átrendezték, így gyakran felismerhetetlenné váltak. A perspektíva és a modellalkotás minden bevett elképzeléseit felrúgva a vászon két-dimenziós voltát hangsúlyozták.

A szabályok áthágása

A kubizmus kezdeteit 1907-re datálják, amikor Picasso befejezi *Az avignoni kisasszonyok* c. úttörő művét, egy zsúfolt vásznat, amely a barcelonai Carrer d'Avinyó (Avignon utca) öt prostituáltját ábrázolja. Korábbi művei is az emberi alakra koncentráltak, de a képen megfigyelhető torzítások egyiken sem szerepeltek korábban. A nők messze állnak a hagyományos szépségeszménytől, és kettejüknek az arcvonásai a törzsi maszkokra emlékeztetnek, ami Picasso afrikai művészet iránti csodálatát tükrözi. A formák több szemszögből mutatkoznak meg, és a tér kétértelmű. Ezek a jellegzetességek részben Cézanne kései munkáiból erednek, aki tájképein egy nem szokványos perspektívával kísérletezett, ami által az alanyokat elmozduló szemszögekből láthatjuk.

Picasso radikális vásznait sok barátja is érthetetlennek találta. De nézőpontváltásaival, az anatómiai torzításokkal és lapított perspektívájával ma már olyan átmeneti műnek látják, amely megnyitotta az utat egy új típusú művészet előtt. Egy évvel később Braque, aki a dél-franciaországi L'Estaque-ban dolgozott,

egy sor tájképpel állt elő, amelyeket a geometriai egyszerűsítés és a látszólag előre-hátra dülöngélő formák jellemeznek, összezavarva a hagyományos perspektíva értelmezését. Amikor Louis Vauxcelles műkritikus meglátta ezeket a műveket, „kockákat” és „bizarreries cubiques”-ot („bizarr kubusokat”) emlegetett, és ezzel nevet is adott az új művészeti irányzatnak.

Picasso 1909-ben egy sor képet festett Spanyolországban – például a *Női mellszobor* és az *Ülő akt c.* művét –, amelyek szintén ellentmondtak a perspektíva hagyományos szabályának. Ráadásul ezek a művek megtörték az ábrázolt tárgyak körvonalait, elmosva a határokat a tér és a szilárd anyag között.

Analitikus kubizmus

A kubizmus korai, gyakran analitikus kubizmusnak nevezett szakasza kb. 1912-ig tartott. Ezalatt részletesen elemezték és darabjaira bontották a tárgyakat és az általuk elfoglalt teret, majd a részeket új »

Az avignoni kisasszonyokból hiányzik a valóságghú ábrázolás, a megszokott formák és perspektíva – helyükbe szétteredezett síkok, kifcamosodott formák és a nyersen megfestett figurák lépnek.

Pablo Picasso

Sokan a 20. század legnagyobb hatású művészeinek tartják. A spanyolországi Málagában született 1881-ben, ahol koraérett tehetségét művész-tanár édesapja felismerte. Picasso 1904-ben Párizsban telepedett le, és három évvel később belevágott abba a nagy művészeti kísérletbe, amely kubizmus néven lett ismert. Később több művészeti irányzat, például a szürrealizmus nyelvét is elsajátította.

Már pályafutása elején sikereket ért el: ismert, befolyásos személyiségek támogatták anyagilag, és rangos projektekre kapott megbízásokat, többek között balettjelmezek és díszletek tervezésére. Sokoldalú, termékeny (azt mondják, mintegy húszezer művet készített), és számos műfaj – a festészet, a szobrászat, a grafika és a kerámia – mestere volt. Művei az emberi érzelmek teljes skáláját kifejezik, a komédiától a tragédiáig. 1973-ban halt meg a franciaországi Mougins-ban.

További meghatározó munkái

1904 *Szegényes teríték*
1925 *Három táncos*
1937 *Guernica*

rendben rakták össze a vásznon. Ahogy a költő és kritikus Guillaume Apollinaire megjegyezte: „Picasso úgy tanulmányozza a tárgyat, mint a boncoló orvos a hullát.”

Picasso *A harmonikás* című műve a kubizmus analitikus szakaszának egyik legszükségesebb példája. A kép 1911-ben készült, amikor Picasso és Braque a francia Pireneusokban található Céret-ben közös műteremben dolgozott. A legkorábbi kubista műveken a tárgyak általában még felismerhetők voltak, de mire ez a vászon elkészült, a kubista festmények szinte teljesen absztrakttá váltak – főként egymást metsző síkokból és háromszögekből álltak, és néha töredékesen egy-egy alak, tárgy vagy betű is felismerhető rajtuk. A művészek kedvenc motívumai ebben az időszakban nem a tájképek voltak, hanem a csendéletek és az emberek. Visszafogott, szinte monokróm színvilágot használtak, ez feltehetően az impresszionista és fauvista művek dekoratívabb színárnyalataira volt közvetlen reakció.

Braque *Estaque-i viadukt* (1908) című képén az ún. analitikus kubizmus jellemzőit fedezhetjük fel: összenyomott tér, a geometriai formák felfedezése és a formák feloldása.

A képen nehéz kivenni a címben szereplő alanyt, de közelebbről megvizsgálva láthatóvá válik egy ülő harmonikás alakja. Feje a kompozíció csúcsán van, és a kép kétharmadánál a harmonika redőit és a billentyűket is ki lehet venni. Székének ívelt karfái a kép alján láthatók. A formák töredézettek, és nincs a képen olyan távolság- vagy mélységérzet, amely segítene elhelyezni az ülő alakot a térben.

Szintetikus kubizmus

A *harmonikás* megfestése utáni évben Picasso és Braque új elemet kezdett bevezetni munkáiba – a kollázst. Braque egy szénrajzsorozatba hamis faerezetű tapétát ragasztott, Picasso pedig egy kávézóasztalról készült csendéletére ragasztott egy darab linóleumot, amelyre egy széket ábrázoló mintát nyomtak. Ezek a művek indították el a kubizmus második, „szintetikus kubizmus” néven ismert szakaszát, és az

Minden alkotói tett
a pusztításban gyökerezik.
Pablo Picasso

eltávolodást az analitikus kubizmus absztrakciójától. Míg ez utóbbinak a korábbi kísérletei során a tárgyak vizuális elemzésére és töredékes képekre való bontására fókuszáltak, addig a szintetikus kubizmus a formára, a textúrára, a mintázatra és a kép kilaposítására összpontosított, s teljesen felszámolta a képek háromdimenziós érzetét.

Ebben a későbbi, szintetikus fázisban a képet már meglévő tárgyak – például újságpapír, nyomtatványok és mintás papír – felhasználásával hozták létre, nem pedig úgy, hogy a képet töredékesre bontották. Újra megjelent a szín, és néha sten-cilezett feliratokat is alkalmaztak.

Azzal, hogy a festéken kívül más anyagot is használtak, a mű a paradoxon, sőt a felforgatás újabb szintjével gyarapodott: a néző elgondolkodhatott, vajon a papírok és a szövetek valami konkrét dolgot képviselnek-e. Vajon Braque faerezetű papírja egy

Csendélet nádszékkel (1912) című képén, amely az egyik legelső művészeti kollázs, Picasso a festék mellett kötelet és linóleumot is használ. A „JOU” betűk, amelyek franciául a „játék” szót adják ki, a művész játékoságára utalnak.

komódra utal, vagy az anyag csak azért van ott, hogy az elvárásokra játsszon rá? Bármilyen is volt a szándék, a hatás dekoratívabb, kevésbé szigorú volt a korábbi analitikus művekhez képest. Braque más textúrák, például homok vagy gipsz hozzáadásával is kísérletezett, ami még inkább felhívta a figyelmet a kép felületére, és hangsúlyozta annak kétdimenziós tárgyi státuszát.

A „művészetben nem használatos” anyagok felhasználása – ami forradalmi fejleménynek bizonyult – nem korlátozódott kizárólag a festésre. Picasso, Braque és más, körükbe tartozó művészek kubista stílusú szobrokat is készítettek, a kollázs elveit alkalmazva, „ready-made” tárgyak felhasználásával.

Egy új vizuális nyelvzet

A kubista eszmék hamar elterjedtek. 1911-re több más progresszív művész is csatlakozott az irányzathoz, és ez új irányt adott a mozgalomnak. A mozgalom két kulcsfontosságú képviselője Fernand Léger és a spanyol Juan Gris lett. Ezek a művészek, Picassóval és Braque-kal együtt, Daniel-Henry Kahnweiler műkereskedőtől kaptak anyagi támogatást,

ez segítette őket olyan kísérleti művek készítésében, amelyeket aztán ingyenc műértők egy szűk csoportja vett meg.

A kubista munkákat olyan nyilvános kiállításokon mutatták be, mint a párizsi Salon d'Automne és a Salon des Indépendants. Ezekon többek között olyan művészek állítottak ki, mint Albert Gleizes, Jean Metzinger és Robert Delaunay. Gleizes és Metzinger 1912-ben a *Du Cubisme* c. írásukban fejtették ki a kubista esztétika elméleti alapelveit, így a geometriára, a perspektívára és a térre vonatkozó elgondolásaikat, s leírták a módszert is, hogyan járnak körbe egy tárgyat, hogy aztán

“

A tárgyakat úgy festem le, ahogy elgondolom őket, nem ahogy látom.

Pablo Picasso

”

különböző szemszögekből is meg tudják mutatni. Kifejtették, hogy milyen a valóság új „konceptuális” megközelítése, szemben a régi „dekoratív” felfogással. „Egy kép semmit ne utánozzon” – írták –, nyújtsa tisztán a maga lényegét.”

Tartós hatás

A kubizmus fénykora az első világháború előtti évekre esett. Picasso és Braque útjai a háború alatt szétváltak, és sok művészt hívtak be a frontra. A békekötés után a művészek továbbra is készítettek és állítottak ki kubista műveket, de az 1920-as évek közepére sok kubista más stílus felé fordult. Maga Picasso, bár még mindig festett kubista műveket, más stílusokkal is kísérletezett. A kubizmus azonban messzire eljutott, más európai országokba és az Egyesült Államokba is. A festészetre éppúgy hatott, ahogyan a szobrászatra, a díszítőművészetre és az építészetre is, és az általa kialakított új vizuális nyelv kiindulópontot jelentett számos más művészeti irányzat, a futurizmus, az orfizmus, a vorticismus, az orosz szuprematizmus és az amerikai precizionizmus számára. ■

PORTFÓLIÓ

AZ UTOLSÓ VACSORA (1909), Emil Nolde

Bár Nolde (1867–1956) rövid ideig a Die Brücke tagja volt, önálló utat járt be. Sokféle műfajban alkotott: festett expresszionista tájképeket és tengeri tájképeket, készített grafikákat, szobrokat és akvarell virágcsendéleteket; legszemélyesebb művei talán mégis vallásos festményei,

Jacob Epstein

1880-ban született New Yorkban, de 1905-ben Angliába költözött. Szinte egész pályafutása során fogadott hazájában dolgozott, ahol korának vezető avantgárd szobrászává vált. Epsteinnek viselnie kellett a kritikusk és a közönség szidalmait – egyes munkáit expresszív torzításai és állítólagos szeméremértése miatt ítélték el. A hagyományokat jobban követő mellszobrainak azonban mindig is sok csodálója volt; híres kortársai közül nem egy modelt is ült neki. A mellszobrait gipszből mintázta és bronzba öntötte, de remek kőfaragó is volt. Ellentmondásos megítélése ellenére Epstein számos köztéri megrendelést is kapott, ilyen volt a „Hyde Park csúfsága” néven ismert *Rima* (1925) című szobra. 1959-ben halt meg.

További meghatározó munkái

1913–15 *A kőfűró*

1940–41 *Jákob és az angyal*

1956–58 *Szent Mihály és az ördög*

amelyek a groteszk torzítás és az élénk színek segítségével közvetítenek intenzív érzelmeket. Az *utolsó vacsora* vérvörös, kék, sárga és fehér színekben ábrázolja Krisztust és a tizenkét tanítványt, akik egy felismerhetetlen fényforrás köré csoportosulnak, amely megvilágítja vonásaikat és arckifejezésüket. A festményt a nácik az 1930-as években elítélték, és Nolde akarata ellenére 1937-ben a „Degenerált művészet” kiállításon is szerepelt.

OSCAR WILDE SÍREMLÉKE (1912), Jacob Epstein

Kevés művész kavart akkora vitákat a közéletben, mint Epstein, és ez alól az *Oscar Wilde síremléke* c. munkája sem volt kivétel. Az ünnepelt színműíró emlékéit az ókori asszír szárnyas bika domborművekre emlékeztető, görnyedt pózban lebegő meztelen angyal erőteljes, tömörszerű alakjában örököltette meg. A szobor szembeötlő nemi szervét sértőnek találták a közizlésre, és a síremléket két évig letakarták, mielőtt 1914-ben leleplezték.

KANADAI FENYŐ (1917), Tom Thomson

A leghíresebb kanadai festmény, a *Kanadai fenyő* lényegében az ország szimbólumává vált. Merész mintázata, valamint a fény és a színek erős kontrasztjai alkalmassá teszik, hogy megidézzék az Ontario államban lévő Algonquin Park vadregényes tájait, ahol Thomson (1877–1917) rajzokat készített és egy ideig

idegenvezetőként dolgozott. Néhány hónappal a kép elkészülte után a művész rejtélyes módon belefulladt a park egyik tavába, de ő volt az egyik inspirálója a Hetek Csoportjának (ők 1920 és 1931 között rendeztek kiállításokat), a kanadai művészet első jelentős nemzeti mozgalmának.

VÖRÖS LÉGBALLON (1922), Paul Klee

A művészet egyik nagy szabad szelleme, Klee szokatlan módszereket alkalmazott, és felszabadult, örömteli fantáziavilágot hozott létre. Bár pályafutását rézkarcolóként kezdte, színérzékét magas fokra fejlesztette, és számos művében finom egyensúlyt teremtett az absztrakció és a valóság-hű ábrázolás között. Első pillantásra ez a mű is teljesen absztrakt – játékos geometriai formák csoportja –, de valójában futólag felidézi egy tető felett lebegő léggömb képét. Klee kiváló hegedűművész volt, és úgy gondolta, hogy a színek a zenéhez hasonló módon képesek elvarázsolni. Munkái túl személyesek voltak ahhoz, hogy sok utánpótlója legyen, de gondolatai nagy hatásúnak bizonyultak.

PETROGRÁD VÉDELME (1927), Alekszandr Dejneka

Sztálin Szovjetuniójában a művészek szoros ellenőrzés alatt álltak: a művészekről, íróktól, sőt még a zeneszerzőktől is elvárták az állam dicsőítését. A képzőművészetben ez a sztereotípiákon nyugvó, konvencionális akadémikus stílusú képeket eredményezett, bár néhány művész elég

Paul Klee

1879-ben született Svájcban, és ideje nagy részét ott töltötte, bár egész életében német állampolgár volt. Németországban több helyen dolgozott, többek között Münchenben, és 1921-től 1931-ig a Weimarban és Dessauban egyaránt működő Bauhaus, a 20. század legjelentősebb művészeti iskolájának kedvelt tanára volt. 1933-ban a nácik eltávolították a düsseldorfi

akadémiáról, és a svájci Bernbe költözött. Utolsó éveiben egy az életét megkeserítő bőrbetegségben szenvedett, de munkái-ban 1940-ben bekövetkezett haláláig ennek ellenére megmutatkozott utánozhatatlan szellemessége és fantáziája.

További meghatározó munkái

1922 *Csiripelő gép*

1925 *Mágikus halak*

1940 *Halál és tűz*

tehetséges volt ahhoz, hogy e korláto-kon is felülemelkedjen. A kor legnagyobb festője Dejneka (1899–1969) volt, aki erőteljes, érzelmenteli műveket alkotott. A *Petrográd védelme* az 1918–21-es orosz polgárháború egyik epizódját ábrázolja, s jól adja vissza a harc ritmusát és fegyelmét, valamint a komor hősiességet.

KOMPOZÍCIÓ II, PIROS, KÉK, SÁRGA (1930), Piet Mondrian

A holland festőművész (1872–1944) az egyik legfontosabb alakja az absztrakt művészet fejlődésének. Fokozatosan iktatott ki minden ábrázoló elemet, hogy egy geometrikusan tökéletesen letisztult stílust érjen el, és végül csak egyenes vonalakat, derékszögeket festett az alapszínekkel, illetve a feketével és a fehérrel. A *Kompozíció II piros, kék, sárga* azt bizonyítja, hogy milyen feszes, finom egyensúlyt tudott elérni ilyen egyszerű eszközökkel is. Művészete nagy hatással volt a kereskedelmi formatervezésre és más művészekre. Bár komor műveket készített, azt vallotta, hogy ezek hétköznapi megjelenésük ellenére valami nagyobb, egyetemes igazságot képviselnek.

AMERIKAI GÓTIKA (1930), Grant Wood

A mára már közkedvelt képet kezdetben igen ellentmondásosan fogadták, egyesek úgy vélték, nem több egy egyszerű parasztpár kegyetlen karikatúrájánál. Valójában a hegyes gótikus ablakokkal díszített parasztház előtt látható két modell a művész húga és annak fogorvosa volt. Wood (1891–1942) a regionalizmus – az amerikai festészetben az 1930-as években virágzó hazafias mozgalom – egyik vezéralakja volt. Elutasították az Európából érkező avantgárd eszméket, és saját országuk, különösen annak középnegyati kisvárosi életét ábrázolták.

HURRÁ, A VAJ ELFOGYOTT! (1935), John Heartfield

A német művész (1891–1968), a berlini dadaista mozgalom egyik vezető alakja 1916-ban változtatta meg nevét Helmut Herzfeldről, hogy tiltakozzon hazája nacionalizmusa ellen. A jelenetben egy család látható, amint fémszerszámokat eszik, s ezzel abszurd módon, szó szerint szemlélteti azt a náci doktrínát,

miszerint „a vas erőssé teszi az országot, a vajtól és a disznósírtól csak dagadtak lesznek az emberek”. Efféle munkáiért, ahogy kitűnő szatirikus fotómontázsaiért is, a nácik üldözték. 1938-ban Londonba költözött, de a háború után visszatért Németországba.

HOLT TENGER (1940–41), Paul Nash

Az I. és a II. világháború alatt a brit kormány művészeket alkalmazott, hogy képeket készítsenek dokumentációs és propaganda-célokra. Mindkét háborúban számos kiváló festő szolgált hivatalos háborús művészként, köztük Nash (1889–1946) is. Az I. világháborúban a franciaországi csatateret kietlen pusztaságáról készített emlékeztető képeket. Legjobb II. világháborús alkotása ez a hátborzongató jelenet volt egy oxfordshire-i repülőgép-temetőről: a lelőtt repülőgépek szárnyai háborgó hullámokra emlékeztetnek.

ÉJJELI BAGLYOK (1942), Edward Hopper

A Grant Wood által útjára indított regionalizmus egy tágabb mozgá-lomba illeszkedett, amelyet amerikai tájképfestészet néven ismernek, s amelynek legnagyobb alakja Hopper (1882–1967) volt. Jellegzetes, melankolikus képi világot teremtett a maga körül látott banális, mindennapi életből vett témák – motelek, benzinkutak, kávézók – ábrázolásával. Festményein, így leghíresebb képén, az *Éjjeli baglyok*on, többnyire az az érzés jelenik meg, amit ő „a nagyváros magányának” nevezett. A késő éjszakai képen egy sötét utcasarkon álló étkezde látszik, a nagy kerek

ablakon keresztül, hiperrealista stílusban lefestett négy embert – a cím-ben szereplő éjjeli baglyokat – látjuk.

NED KELLY-SOROZAT

(1946–1947), Sidney Nolan

Ausztrália leghíresebb festője (1917–92) gyakran készített sorozatokat, és többször visszatért kedvenc témájához: a 19. századi törvényen kívüli népi hőshöz, Ned Kellyhez. Első Kelly-sorozata (1946–47) 27 festményből áll. Bár követi Kelly történetének alakulását – amely filmeket, dalokat és regényeket is ihletett –, a képekből mégsem egy hagyományos elbeszélés áll össze. Kelly életének történései csak kiindulópontként szolgálnak, hogy olyan témákról elmélkedjen, mint a szerelem és az igazságtalanság. Nolan szavai szerint a fő alkotóelemek: „Kelly saját szavai, [Henri] Rousseau, a festő, és a napfény” – az ausztrál történelem és táj, és az európai eszmék szintézise. Nolant külföldön is elismerték, nagy és változatos életművet alkotott, de nevét elsősorban a hazája tájai és történelme által inspirált művekhez kötik.

Barbara Hepworth

Az angliai Wakefieldben született 1903-ban, művészetet tanult Leedsben és a londoni Királyi Művészeti Főiskolán. Egyik diáktársa a szintén yorkshire-i Henry Moore szobrász volt, akivel életre szóló barátságot kötött. 1931-ben megismerkedett Ben Nicholson festővel, akivel 1938-ban házasodott össze (1951-ben elváltak). Moore-ral együtt ők voltak a brit avantgárd művészet sarokkövei. Mivel 1939-ben

HEGYEK ÉS A TENGER

(1952), Helen Frankenthaler

Az amerikai művészetben a 20. század közepének egyik kulcsfontosságú alkotása volt a *Hegyek és a tenger*, Frankenthaler (1928–2011) első olyan nagy festménye, amelyen sajátos innovatív technikáját alkalmazta: nagyon vékony festéket öntött a vászonra, így a festék szerves egységet alkotott a felülettel. Ez lehetővé tette számára, hogy nagyon finom, szinte fátyolszerű színeket vigyen fel – éles ellentétben az absztrakt expresszionista festészet jó részére jellemző erőteljesen festett felületekkel. A jelentős művészek közül Morris Louisra és Kenneth Nolandra hatottak művei. Mindketten Frankenthaler műtermében látták a *Hegyek és a tengert* 1953-ban.

BIG RED

(1959), Alexander Calder

Az amerikai szobrász (1898–1976) a szabadon mozgó absztrakt szobrok egy típusának, a mobilnak a feltalálójaként ismert. Mobiljai általában

közelgett a háború, Hepworth és Nicholson londoni otthonukból Cornwallba költöztek, ahol létrehozták az absztrakt művészek kolóniájának magját. Hepworth ott élte le hátralévő életét. Tragikus halálát egy 1975-ös műteremtűz okozta.

További meghatározó munkái

1927 *Galambok*

1946 *Pélagosz*

1955 *Ívelt forma* (Delphi)

drótra függesztett, könnyűfém-ből készült lapos formák, amelyeket a légáramlatok mozgatnak. Calder az 1930-as évek elején készítette el az első kis példányokat, de később kereskedelmi gyártókkal együttműködve nagyobb méretűeket is csinált, például a *Big Redet*, amely kb. 3 méteres. A kinetikus művészet az 1950-es években vált ismertté, Caldert pedig a műfaj egyik fő úttörőjeként és vezető képviselőjeként tartották számon.

EGYSÉGES FORMA

(1963), Barbara Hepworth

Pályája elején Hepworth főként kő- és fafaragó volt, de 1956-ban belevágott a bronzöntésbe. Ez a műfaj lehetővé tette számára, hogy nagyobb léptékben dolgozzon, és másolatok készítésével elégítse ki a művei iránt támadt növekvő keresletet. Az *Egységes forma* – legnagyobb, 6,4 m magas alkotása – Dag Hammarskjöld svéd diplomatának, ENSZ-főtitkárnak állít emléket, aki egy rejtélyes repülőgép-szerencsétlenségben halt meg. A lapos, szabálytalan, függőleges bronzforma közepén egy lyuk van. Bár a mű teljesen absztrakt, egyesek szerint maga lenne a „kozmosz víziója”.

CUBI XIX

(1964), David Smith

Smith (1906–65), aki sokak szerint a legjelentősebb és legötletesebb amerikai szobrász, a nagy absztrakt expresszionista festők kortársa volt. Úttörő volt a vas- és fémhulladék hegesztésének alkalmazásában, és az elsők között használta szobrai alapanyagaként a polírozott acélt. A 28 műből álló sorozat egyik darabjánál, a *Cubi XIX*-nél geometriai

Gerhard Richter

1932-ben született Drezdában, és az ottani Művészeti Akadémián tanult. 1961-ben (a berlini fal felhúzása előtt) Nyugat-Németországba szökött. Kezdetben Düsseldorfban élt, de 1984-ben Kölnben telepedett le, jelenleg is ott él. Hírneve az 1960-as években egyre nőtt, és 1972-ben ő képviselte Nyugat-Németországot a Velencei Biennálén. Több kitüntetést kapott, és munkáiból a világ számos vezető modern művészeti múzeumában rendeztek kiállítást. A festészet mellett más műfajban is dolgozott, többek között a kölni dóm számára tervezett egy hatalmas, 20 méter magas absztrakt ablakot, amelyet 2007-ben fejezett be.

További meghatározó munkái

1973 *1024 szín*
1988 *Szent János*
1998 *Tengeri táj*

formákat – téglalapokat, kockákat és korongokat – rendezett úgy, hogy dinamikus egyensúlyt teremtsenek, szakítva azzal a bevett elképzeléssel, hogy a szobrokat egy stabil központi mag köré kell építeni.

LÉPCSŐN LEJÖVŐ NŐ (1965), Gerhard Richter

Richter korának egyik legcsodáltabb festője, aki az absztrakt és a figuratív stílusban egyaránt sikeres alkotó. Különösen kötődik a fotórealizmusnak nevezett stílushoz, amellyel a festészet és a forrásként szolgáló

fényképek közötti kapcsolatot akarta feltérképezni. A *Lépcsőn lejövő nő* egy elegáns, estélyi ruhás nőt állít a középpontba. A megszólalásig élethű alkotás egy rosszul fókuszált pillanatképet utánoz oly módon, hogy minden részlet elmosódva látszódik – ez a technika az identitás kérdését helyezi előtérbe, illetve azt, ahogy a képeken, a művészetben és a médiában a nők megjelennek.

A NAGYOBB CSOBBANÁS (1967), David Hockney

Hockney (1937–), generációjának legelismertebb brit festője, hol Angliában, hol Los Angelesben alkotott: a városba 1963-ban jutott el először, és megszerette annak nyugodt életmódját. Az úszómedence lett az egyik kedvenc témája, ez pedig legismertebb festménye, amelyen a szétspriccelő víz látszódik, miután egy láthatatlan úszó belevetette magát. Hockney az Egyesült Államokban kezdett el akrilfestékekkel festeni, és úgy találta, hogy a merész, fakó színek különösen alkalmasak arra, hogy visszaadják idilli Kaliforniájának tiszta, napfényes formáit.

SZÁGULDÓ KERÍTÉS (1976), Christo Javacheff

A bolgár származású, de 1973 óta amerikai állampolgár Christo Javacheff (1935–2020) az *empaquetage* (becsomagolás) műfajáról lett híres: tárgyakat csomagolt vászonba, műanyagba vagy más anyagokba. Első, 1960-tól készített alkotásai még kicsik voltak, innen jutott el a nagy középületekig, többek között a párizsi Pont Neuf-höz (1985) és a berlini Reichstaghhoz (1995). A *Száguldó kerítés* – amelyet feleségével, Jeanne-Claude Denat-val

közösen készített – egy 5,5 m magas, fehér szövetből készült paraván volt, amely 40 km hosszan futott végig Észak-Kaliforniában. A két hétig létező installáció az eget, az óceánt és a hegyeket használta arra, hogy kérdéseket vessen fel a szabadságról és a korlátokról.

ALVÓ EMBERISÉG (1982), Julian Schnabel

Az amerikai Schnabel (1951–) a neoexpresszionizmus, az 1980-as évek egyik legfontosabb művészeti irányzatának valószínűleg legismertebb képviselője, különösen az USA-ban, Németországban és Olaszországban. A neoexpresszionista festmények jellemzően nagy méretűek és tolatodók, anyagukban rendkívül durvák, témáik komorak és homályosak. Néha tárgyakat ágyaznak be a vastag festékbe, ahogy az *Alvó emberiség* esetében is: itt összetört edénydarabok vannak a képen. A festmény egy arkangyalt ábrázol felemelt karddal, amint egy tutaj felett lebeg, amelyen két fej látható, az egyik arcvonások nélkül. A művész szerint a mű „tüllép a logikán”, nem szó szerinti illusztrációja címnek.

TÁVOL A NYÁJTÓL (1994), Damien Hirst

Az 1990-es évek elején feltűnt „fiatal brit művészek” legismertebb tagja (1965–). Az emberi lét alapvető aspektusait tárgyalja, és különösen foglalkoztatja az élet törékenysége és a halál véglegessége. A *Távol a nyájtól* egy formaldehiddel töltött üvegfalú tartály, amelybe egy halott bárányt rakott ugrándozó testtartásban. Hirst pályafutása során hatalmas nyilvánosságot kapott, pozitív és negatív értelemben egyaránt.

FOGALOMTÁR

absztrakt expresszionizmus Az 1940-es évek közepén New Yorkban kialakult festészeti stílus. A művészek általában nagy méretű vásznon dolgoztak, és a különböző mértékű absztrakciót erős expresszív tartalommal ötvözték.

akadémizmus Konzervatív, az újításoknak ellenálló irányzat. Olyan művészek alkotásai, akik a klasszikus művészetet, látvány utáni rajzolást és anatómiát oktató akadémiákon tanultak.

art brut A kifejezést, amelynek jelentése „durva, csiszolatlan művészet”, a 20. században alkalmazta a francia művész Jean Dubuffet, a képzőművészet kulturális hagyományán kívül létrehozott művészet leírására.

avantgárd Azokat a különösen a 20. század elején alkotó művészeket (és műveiket) leíró kifejezés, akiket újítóknak vagy korukat megelőzőnek tartanak.

barokk Az európai művészet és építészet 17. században virágzó irányzata. A barokk festészetre és szobrászatra gyakran jellemző a dinamikus mozgás, az érzelmi intenzitás és a teátrális megoldások.

Blaue Reiter, Der Münchenben élő expresszionista művészek 1911 és 1914 között működő laza szövetsége. A név jelentése „A kék lovas”.

bizánci művészet A Keletrómai Birodalom művészete az 5. századtól 1493-ig. A szigorú szabályokhoz kötött, hierarchikus elrendezésű alakábrázolás és a kiterített térábrázolás egészen Giottóig és a reneszánszig meghatározó maradt Itáliában.

Brücke, Die Német **expresszionista** művészek 1905-ben Drezdában alakult csoportja, munkáikra az erős színekkel és szögletes formákkal operáló kompozíciók jellemzőek. A név németül „hidat” jelent.

chiaroscuro olasz kifejezés, jelentése „fény és árnyék”, a festményeken alkalmazott fény- és árnyjáték leírására használják.

dadaizmus A 20. század elején induló európai irányzat alapítói által választott, szándékosan értelmetlen elnevezés. Kigúnyolta a konvenciókat, és a bevett értékek elleni anarchista szellemű lázadás jellemezte.

esztétizmus A 19. század végén, különösen Angliában virágzó irányzat, amelyet az „önmagáért való művészet” meggyőződése táplált, vagyis az, hogy a művészetnek célja az örömszerzés, s kevésbé kell jól körülírt társadalmi vagy erkölcsi célt szolgálnia.

expresszionizmus A 20. század elején Németországban virágzó irányzat. A művészek egy szubjektív érzélemvilágot igyekeztek megmutatni a torzítás és a túlzás segítségével.

fauvizmus A 20. század eleji irányzat, amelyet élénk expresszionista és nem természetű színhasználat jellemez, rövid ideig virágzott Párizsban 1905 és 1907 között.

feminista művészet Az 1960-as és 1970-es évek feminista elméleteire válaszként létrehozott művészet, amely általában a nőkkel kapcsolatos kulturális attitűdöket kérdőjelezi meg.

fête galante Olyan, általában kis méretű festménytípus, amely egy idilli környezetben szerelmespárokat, vándorokat ábrázol. A 18. század elején elsőként Antoine Watteau francia festő festett ilyen képeket.

futurizmus Olasz **avantgárd** művészeti irányzat a 20. század elején, amely a modern világot, a gépeket és a technológiát ünnepelte.

Gesamtkunstwerk Német kifejezés, jelentése „összművészeti alkotás”. Először a 19. század elején használták operák jellemzésére, később más művészeti ágak szintézisére is alkalmazták.

gótika A késő középkorban, a főként Európában elterjedt művészetre és építészetre alkalmazott kifejezés. Az építészetben a csúcsos boltívek és a magasba törő, világos belső terek jellemzik. A festmények és szobrok alakjait lágy, hajlékony „S” vonalú tartással ábrázolja.

Grand Manner Főként Angliában használt kifejezés, amely a festészet idealizált, klasszikus megközelítésére utal.

happening Az **avantgárd** művészi kifejezés olyan fajtája, amely valamiféle esemény vagy előadás formájában jön létre, gyakran spontán és interaktív elemekkel tarkítva.

humanizmus Filozófiai irányzat, amely szakított a vallást a művészet középpontjába állító középkori gyakorlattal, és a klasszikus gondolkodás által inspirált világi kérdéseket vetett fel. A reneszánsz művészetét, irodalmát és tudományát is ez a filozófia határozta meg.

impresszionizmus Nagy hatású festészeti irányzat, amely Franciaországban indult az 1860-as években. A művészeket az foglalkoztatta, hogyan lehetne a pillanat vizuális lenyomatait ábrázolni a fény és a színnek változó hatásaival.

installációs művészet Gyakran vegyes művészeti formákban létrehozott, meghatározott helyre és időre tervezett műalkotások vagy összeállítások.

kinetikus művészet Olyan művészeti alkotás, amely valamelyik elemében mozog, vagy a mozgás illúzióját kelti.

klasszicizmus A 18. század végétől Európában terjedő képzőművészeti és építészeti irányzat. A klasszikus művek rendjéből és egyszerűségéből ihletett merítő, részben a **rokokó** stílus frivolságára adott reakció volt.

konceptuális művészet Művészeti irányzat a 20. század végén, amelyben

az elképzelés legalább olyan fontosnak számít, mint maga a fizikai műalkotás.

konstruktivizmus 1914 körül Oroszországból indult irányzat, amelyet az absztrakt formákba rendezett ipari anyagok, például fém alkatrészek használata jellemez.

kontraposzt Olyan alakábrázolás a szobrászatban, ahol a figura a csípőtől elfordított vállakkal áll, mozgást sugallva. Az ókori görög művészetből származó stílust a gótika és a reneszánsz művészei vették át.

kubizmus Forradalmi művészeti stílus, amelyet Georges Braque és Pablo Picasso teremtett meg 1907-ben. Egy tárgyat egyetlen festményen többféle nézetben ábrázoltak, s így töredezett, absztrakt kép jött létre.

manierizmus A 16. századi Itáliában a reneszánsz fénykora után virágzó stílus. Követői a stílusra, technikára fókuszáltak a natúr ábrázolással szemben.

minimalizmus Az 1960-as években virágzó absztrakt művészeti irányzat, amelyet a forma egyszerűsége és a kifejező tartalom szándékos hiánya jellemez.

modernizmus A 19. század végén kialakult képzőművészeti és irodalmi irányzat, amely szembe fordult az elmúlt korok stílusával, és az újítást ünnepelte.

naturalizmus Az emberek, tárgyak vagy tájak ábrázolása a lehető legcsekélyebb szubjektív értelmezéssel. Olyan 19. századi irányzat, amely a festészetnek ehhez a módjához kapcsolódik.

nemzetközi gótika Kb. 1375 és 1425 között virágzó európai stílus. Elegáns szépség és aprólékos, természetű ábrázolásmód jellemezte.

neoexpresszionizmus A késő 1970-es és az 1980-as években, főként az Egyesült Államokban, Nyugat-Németországban és Olaszországban virágzó stílus. A neo-expresszionista festmények többnyire nagy méretűek és agresszívan durva benyomást keltenek.

orientalizmus A nyugati kultúrantropológusok által kreált kategória a keleti kultúra, különösen a Közel-Kelet és Észak-Afrika kultúrájának – a 19. századi **akadémikus** művészek alkotásaiban megjelenő – jelölésére.

performansz A képzőművészet, a színház, a tánc és a zene különböző vonásait ötvöző művészeti forma. Az 1960-as években vált népszerűvé.

pop art Az 1950-es évek végén és az 1960-as években, az Egyesült Államokban és Angliában megjelenő irányzat. A populáris kultúrán és a tömegmédián alapult; képregények, reklámok, termékek, a tévé és a filmek képeit használta fel.

primitivizmus Művészi stílus, amely az ún. „primitív” művészetből merített ihletet – ez alatt többnyire Afrika és a csendes-óceáni szigetek művészetét értik.

„ready-made” A 20. századi francia művész, Marcel Duchamp nevezte így azt az általa kitalált műtárgytípust, amely egy hétköznapi tárgy volt, s amelyet kiszakítva a rendes funkcionális környezetéből művészeti galériában állított ki.

realizmus Valósághű, olykor fotográfikus stílusú festészet. Más megközelítésben, az a 19. századi művészeti irányzat, amelyben a városi és vidéki élet korabeli jeleneit ábrázolták nem idealizált, gyakran földhözragadt módon.

rokokó Művészeti és építészeti stílus, amelyre a könnyedség és a játékoság jellemző. A stílus a **barokk** után tűnt fel a 18. század elején.

romanika Az építészet és a művészet uralkodó stílusa Európa nagy részén, a 11. és a 12. században. A stílus festészete gyakran erőteljesen nem természetű, néha expresszíven torz alakokkal.

romantika A 18. század végén, a 19. század elején jelentkező irányzat, amely az egyéni kifejezőmódot és a tapasztalást ünnepelte, ihletet pedig gyakran a természetből merített.

szimbolizmus A 19. század végén és a 20. század elején virágzó mozgalom. Hívei a világot szubjektív, költői ábrázolásokon keresztül próbálták megmutatni, s gyakran misztikus eszmék hatása alá kerültek.

szuprematizmus Orosz absztrakt képzőművészeti irányzat, amely kb. 1915-től 1918-ig tartott, és egyszerű geometriai formákat, például négyzeteket, háromszögeket és köröket használ.

szürrealizmus André Breton költő által 1924-ben Párizsban létrehozott irányzat, amely a legnagyobb hatású **avantgárd** mozgalommá vált az 1920–30-as években. Elődjével, a **dadaizmussal** állt rokonságban, de kevésbé volt tekintélyromboló, s a tudattalan kreatív potenciáljának felszabadítására törekedett.

tájművészet Olyan műalkotás, amelyet egy tájon belül vagy magát a tájat felhasználva alkotnak meg.

tenebrizmus Szélsőséges fény- és árnyékjelenségek használata egy festményen a drámaiság fokozása érdekében.

történelmi festészet Olyan festmények, amelyek témái klasszikus, mitológiai, bibliai vagy történelmi események.

Új objektivitás Az 1920-as évek Németországából eredő művészeti stílus, amely a világ objektív ábrázolására törekszik; az **expresszionizmusra** adott reakcióként született.

vorticismus 1914-től rövid ideig virágzó brit **avantgárd** irányzat. Az olasz **futurizmus** és a francia **kubizmus** hatott rá, és a modern élet dinamizmusát fejezte ki, reakcióként a brit társadalom vélt önelégültségre.

zsánerfestészet A mindennapi élet egy-egy jelenetét ábrázoló festmények, amelyek különösen a 17. századi Hollandiában voltak népszerűek.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A **vastagon** szedett oldalszám a címszó részletes ismertetésére utal.

1808. május 3-a: *Madrid védőinek kivégzése* (Goya) 233–34
 I. Károly angol király 197, 223
 I. Károly három pozícióban (Van Dyck) 223
 I. Konstantin, római császár (Nagy Konstantin) 19, 51, 53, 57
 I. Vilmos angol király (Hódító Vilmos) 74–75, 178
 II. Harold angol király 74–75
 II. Ramszesz, fáraó 30
 IV. Fülöp spanyol király 175, 179–80, 193–94
 XIV. Lajos francia király 183–85, 196–97, 250
 XIV. Lajos portréja (Rigaud) 196–97

A

A *béna meggyógyítása és Tabita feltámasztása* (Masolino) 111
 A *Colosseum* (Piranesi) **204–05**
 A *csodálatos halfogás* (Raffaello rajza) **140–43**
 A *Dózse-palota* (Canaletto) 205
 A *fürdőzők* (Cézanne) **281**
 A *Gross klinika* (Eakins) **280**
 A *gyermekfürdő* (Cassatt) **281**
 A *háború borzalmi* (Goya) **230–35**
 A *halhatatlanságra ébredő Napóleon* (Rude) **278**
 A *harmonikás* (Picasso) **294–97**
 A *három grácia* (Canova) 220
 A *Háromkirályok imádása* (Strozz-i oltárkép) (Gentile da Fabriano) 98–99, **162**
 A *hinta* (Fragonard) **225**
 A *hűsevő keselyű* (Goya) 235
 A *jó és a rossz kormányzás* (Lorenzetti) 61
 A *kezek barlangja* (Patagónia) 22, 23
 A *kőfaragó udvara* (Canaletto) 224
 A *Lovag, a Halál és az Ördög* (Dürer) 131
 A *Ming-dinasztia négy mestere* 97
 A *művész arcképe* (Van Gogh) 189
 A *nagy hullám Kanagavánál* (Hokusai) **278**
 A *nagy Odalisk* (Ingres) **236–37**
 A *nagyobb csobbanás* (Hockney) **341**
 A *nevető lovag* (Hals) **222**
 A *páholy* (Renoir) **279–80**
 A *pisai keresztelőkápolna szőszéke* (Pisano) **84–85**
 A *Pokol kapuja* (Rodin) **280**
 A *Szent Család a lépcsőn* (Poussin) **184–85**

A *Szentháromság Madonnája* (Cimabue) **101**
 A *tavas* (Botticelli) 123, 159
 A *vacsoraparti* (Chicago) **332–33**
 A *valpinçoni fürdőző* (Ingres) **150**
 A *várándós Alison Lapper* (Quinn) **151**
 A *vihar* (Giorgione) **164**
 Abbászidák 70, 73
 Abramovic, Marina 330
Abszint (Degas) **280**
 absztrakt expresszionizmus 285, 307, **318–23**, 327, 340
 absztrakt művészet
 középkori 97,
 modern 15, 284, **300–07**, 339
 Abu Simbel 30
 Adam, James 219
 Adam, Robert 205, 219
 adzsantai barlangtemplomok 19, 44
 afrikai művészet 22, 78, 153, 248, 291–92, 294–95
 Agesander 43
 agyaghadsereg 12, 28, 48, **56–57**
 agyagművészet, kínai 60
 akadémiás művészet **184–85**, 228, 250, 258
 Akbar megszelídíti Hawaii, az őrlült elefántot 1561-ben (Basawan) **161**
 Akhilleusz és Aiasz kockát vetnek (Exekiasz) **56**
 aktok, női **146–51**, 249
 akvarellek 215
 Alberti, Leon Battista 109
 Alexamenosz-falfirka 66
 Alexandria 19
 Alexandrosz makedón király (III. Alekszandrosz, Nagy Sándor) 12, 19, 41–42, 44, 57
 Alhambra (Granada) 70
 állatszimbolizmus 143, **248**
 allegória 14, **122–23**, 164–65, 179, 239, 251, 275
Állhatatosság (Serpotta) **224**
 altamirai barlangfestmények 18, 22–25
Alvó emberiség (Schnabel) **341**
Amerikai gótika (Wood) **339**
 amerikai tájképfestészet 339
Ámor és Psyche (Canova) 221
 analitikus kubizmus 295–96
 anavüszoszi kúrosz 31
 Ancients (művészeti csoport) 239
Andalúziai kutya (film) 314
 Andre, Carl 309
Angelus (Millet) **279**
 angolszász művészet 74–75, 100, 121
 Antelmi, Benedetto 84
 antikvitás újjáéledése **84–85**
 Antonello da Messina 104
 anyaghűség **316–17**
Anyai gyengédség (Cassatt) 262
 anyaság a művészetben **334–35**

Apokalipszis kárpit (Bondol) **101**
Apolló és a kontinensek (Tiepolo) **206–09**
 arab írásképek 61, 72
 aranyművesek 63, 101, 152
Aratók (Pieter Bruegel, az idősebb) 114, 158–59
 Arcimboldo, Giuseppe 159
 arckép miniatura **160**
 királyi **196–97**
 Arisztotelész 38
Arles-i jelenés (Giotto) 89
Arnolfini házaspár (Van Eyck) **112–17**
art brut 324
 Ártatlanok kútja, domborművek (Goujon) **165**
 Assisi Szent Ferenc 86–89
 Assisi Szent Ferenc-bazilika 87, 89
 ászanak 46, 47
 asszír **34–35**
 asszírok 18, 28, **34–35**
 Athén 18, 38–39, 42, 48, 56
 Athenodorosz 43
 augsburgi katedrális 60, 80
 augusztusi béke oltára 19
 aurignaci kultúra 23–24
 automatizmus 313, 320
 avantgárd művészet 14, 213, 251, 263, 265, 281, 284–85, 288, 294–97, 299, 302, 309, 312, 322, 324, 330, 339–40
Avignoni kisasszonyok (Picasso) 288, 294, **295**
Avignoni Pieta (Quarton) **163**
 Ávilai Szent Teréz 183
Az Apokalipszis négy lovasa (Dürer) **128–31**
Az aranyifjú útja (Hogarth) **180–83**
Az élet fríze (Munch) 276–77
Az Élet tánca (Munch) **274–77**
Az emlékezet állandósága (Dalí) 310–11, **314–15**
Azemmausi vacsora (Caravaggio) **170–71**
Az utolsó vacsora (Nolde) **338**
Az utolsó vacsora (Tintoretto) **165**
 aztékok 18, 50, 105, **132–33**

B

Babilon 35
 Bacon, Francis 177
 Balla, Giacomo 299
Balettiskola (Degas) 262–63
 bámiájáni Buddha-szobrok 44, 46
 barbizoni iskola 259–60
 Bardi-kápolna (Santa Croce, Firenze) 86, **88–89**
 barlangrajzok 18, **22–25**, 114
 barokk 43, 95, 140, 149–50, 159, 163, 168, 173, 175, 191, 197, 207, 219, 220, 222, 286
 Barye, Antoine-Louis 228, **248**
 Basawan **161**
 Baselitz, Georg 293
 Batignolles csoport 259, 262–63
 Batoni, Pompeo 204
 Bauhaus 286, 302, 307, 339
 Bayard, Hippolyte 247
 Bayeu, Francisco 232
 bayeux-i falikárpit **74–75**, 178
 Bazille, Frédéric 258–59, 261
 Beardsley, Aubrey 277
 Beccafumi, Domenico 95
 Beckmann, Max 292
Bécsi Album 124
 Bécsi Genezis **57**
 becsomagolás 341
Beethoven-fríz (Klimt) **286–87**
 Behnes, William 249
 Bell, John 249
 Bellegambe, Jean 182
 Bellini, Giovanni 105, 148
 Bellori, Giovanni Pietro 140–41, 171
Belvederei Apolló 40, 224
 benini bronzszobrok 105, **153**
Bentheimi kastély (Ruisdael) **223**
 Benton, Thomas Hart 322
 Berlinghieri, Bonaventura 61
 Bernard, Émile 272
 Bernini, Gianlorenzo 168, 175, **182–83**, 223
 Bernward-ajtók (Hildesheim) **100**
Berry herceg hóraskönyve (Limbourg fivérek) 98–99, 159, **162**
 Berry, Jean, duc de 121, 162
 Beuys, Joseph 124, **330–31**
Biciklikerek (Duchamp) **308**
Big Red (Calder) **340**
 bizánci művészet 13, 19, **52–55**, 60, 67, 70, 87, 107 hatása 13, 92, 94–95, 101
 Blake, Peter 327
 Blake, William 169, 182–83, 242
 Blaeu Reiter, Der 291–92, 293, 302
 Bleyle, Fritz 291
 Blombos-barlang (South Africa) 22
 Boccioni, Umberto 297, **298–99**
 bolognai művészeti iskola 140, 172
 bonampaki falstmények 50, **100**
 Bondol, Jean **101**
 Bosch, Hieronymus 105, **134–39**, 157
 Bossi, Antonio 207
 Botticelli, Sandro 14, 104, **122–23**, 127, 141, 144, 150, 159, 182
 Boucher, François 199, **224**
 Boudin, Eugene 258, 260–62
 Boulevard du Temple (dagerrotípa) **246–47**
 Bourgeois, Louise **334–35**
 Bouts, Dieric 119
 Böcklin, Arnold 229, 276–77
 Bradshaw-rajzok (Ausztrália) 23

Brady, Mathew 235
 Bramante, Donato 105
 Brancusi, Constantin **309**, 317
 Braque, Georges 108, 288, 294–97, 302, 308
 Brassempouy-i Vénusz 20
Breda átadása (Velázquez) **178–81**
 Brescia koporsó 51
 Breton, André 312–13
 Broederlam, Melchior 61
 Bronzino, Agnolo 152, **164–65**
 bronzkor 28, 32
 bronzöntés **32**, 38, 40–41
 Bruegel, Pieter, az idősebb 105, 114, 131, 136, 139, **154–59**, 201
 Brueghel, Jan, az idősebb 157
 Brueghel, Pieter, az ifjabb 157
 Brunelleschi, Filippo 106, 108–11
 Brücke, Die 284, 288, 291–93, 338
 Brüggemann, Hans 105
 Buddha lábnyoma 45
 buddhista művészet 12, 19, **44–47**, 61, **79**, 101, 132
 Buñuel, Luis 314
 Burlington house krétarajz (Leonardo da Vinci) 126
 Burne-Jones, Edward 83, 264
Bűnbánó Szent Domonkos (Montanés) 174
 Byron, Lord 235, 244

C, CS

Calder, Alexander **340**
 Callot, Jacques 180, 232, 235
 Campin, Robert 119
 Canaletto, Antonio 169, 204–05, **224**
 Canova, Antonio 169, **216–21**, 228
 Caravaggio, Michelangelo Merisi da 168, **170–71**, 175, 222
 Caravaggio, Polidoro da 177
 Carracci, Annibale 193–94, **222**
 Carracci fivérek 140–41
 Carter, Howard 30, 31
 Carus, Carl Gustav 238–39
 Cassatt, Mary 258–59, 262, **281**
 Çatalhöyük-i ülő nőfigura 20
 Cecilia Gonzaga érme (Pisanello) **120–21**
 Cellini, Benvenuto **152**, 153
 Cézanne, Paul 111, 185, 251, 258–59, 268–69, **273**, **281**, 294, 327
 Chagall, Marc 80, 83
 Champagne, Philippe de 168, 196
 Champmartin, Charles-Emile 244
 Chaplin, Jules-Clément 121
 Chardin, Jean-Siméon **224–25**
 chartres-i katedrális (Chartres) 61, **80–83**
 Chassériau, Théodore 237
 Chauvet-barlang (France) 23
 Chevreul, Michel 270
 chiaroscuro 110–11, 171
 Chicago, Judy **332–33**
 Christo **341**
 Cimabue 87, **101**
 Claude (Lorrain) 168, **192–95**
 Cloisters-kereszt **100–01**

Cloquet, Jean 160
 Coecke van Aelst, Pieter 157
 Cole, Thomas 228
*Colleon*i lovas szobra (Verrocchio) **163–64**
 Colonna, Lorenzo Onofrio herceg 194
 Coninxloo, Gillis van 159
 Constable, John 106, 177, 194, 215, 222, 228, 242–43, 260, **278**
 Copley, John Singleton **225**
 Coppo di Marcovaldo 95
 córdobai nagymecset of 68–69, **73**
 Correggio, Il 207
 Courbet, Gustave 156, 159, 184, 188, 212–13, 228–29, 247, 251, **252–53**, 258, 265
 Couture, Thomas 14, **250–51**
 Crane, Walter 264
 Crowe, Eyre 210
 Cruikshank, George 203
Cubi XIX (Smith) **340–41**
Csendélet nádszékek (Picasso) 296
Csillagos éj (Van Gogh) 272–73
 Csin Si Huang-ti császár 12, 28, 48, 57
 Csin-dinasztia 33
 Csing-dinasztia 33
 Csola-dinasztia (Dél-India) 77
 Csosej 79
 Csou-dinasztia 33

D

dadaizmus 284, 308, 312, 330, 339
 Dadd, Richard 211
 Daguerre, Louis-Jacques-Mandé 229, **246–47**
 Dahl, J C 238
 Dalchand, Rai 161
 Dalí, Salvador 284–85, **310–15**
 Dancourt, Florent 198
 Daniell, William 244
 Darger, Henry 325
 Darwin, Erasmus 210
 Daumier, Honoré 253
 David, Jacques-Louis 74, 169, **212–13**, 218–19, 221, 232, 237
 de Kooning, Willem 285, 320–21
 De Maria, Walter 329
De Stijl 302
 Degas, Edgar 229, 258–59, 262–63, **280**
 Deineka, Alexander 285, **338**
 Delacroix, Eugene 212, 228–29, 233, 237, **240–45**, 247–48
 Delaunay, Robert and Sonia 288–89, 294, 297, 307
 delphoi székérhajtó 38
 Derain, André 288–89
Devotio Moderna **118–19**
Diana pihenője fürdő után (Boucher) **224**
 Diderot, Denis 218
 diptichon oltárképek 98–99
 Dix, Otto 293
 Dolní Věstonice-i Vénusz 18, 20
 domborművek **34–35**, 51, 56, 76, 100, 106, 120, 165
 Donatello 83, 104, 106, 110, 144, **162**, 164
 Doré, Gustave 253

Dubuffet, Jean **324–25**
 Duccio di Buoninsegna 61, **90–95**, 98, 109
 Duchamp, Marcel 284, **308**, 328
 Dughet, Gaspard 195
 dura-európoszi falfestmények 57
Durrow-i könyv 64–65
 Dürer, Albrecht 105, **128–31**, 188, 190–91, 211, 291
 Eakins, Thomas **280**

E, É

Ébredő rabszolga (Michelangelo) 145
 „Edenhall szerencséje” pohár 61
Egbert (Gertrud) zsolnárkönyv 64
 Egbert trieri érsek 60
Egberti Kódex 60, 64
Egy és három szék (Kosuth) **328**
 egyiptomiak 12, 18–19, 21, 26–31, 34–35, 38, 56–57, 78, 108, 132–33, 232
Egységes Forma (Hepworth) **340**
 Ehnaton fáraó 56
Éjjeli baglyok (Hopper) **339–40**
 El Castillo-barlangok (Spanyolország) 22, 24
 El Greco 105, **165**
 ellenreformáció 92, 169, **172–75**, 223
 Ello (aranyműves) 63
 Elsheimer, Adam **222**
 emberalakok, ideális **36–41**
 Emin, Tracey 285
empaquetage (becsomagolás) 341
 Ensor, James 275
 Epstein, Jacob 144, 317, **338**
 Erasmus 130
 ereklyetartók **62–63**, 92
 erkölcs és művészet 249
 érmék **120–21**
 Ernst, Max 313–14, 322, 324
 erotikus művészet 21, 150–51, 225
Estaque-i viadukt (Braque) 296
 Északi dinasztiák 44
 északi reneszánsz 105
 esztétika
 bizánci **52–55**
 esztétizmus **264–65**
 etruszkok 28, 43
 Exékiasz 56
 expresszionizmus 229, 273, 275, 277, 284, 289, **290–93**

F

Fajjúmi múmiaarcképek **57**
 falikárpitok 74–75, 101, 141
 fametszet 128–31, 254–55
 Fan Kuan 97
 fantázia **135–39**
 Farnese-palota mennyezete (Annibale Carracci) **222**
 fauvizmus 284, **288–89**, 292, 302
Fehér ló (Constable) **278**
 fehér lovak 329
Fekete és fehér kontrasztban (Pan Ju-liang) 151

felvilágosodás 168–69, 242
 feminista művészet **332–33**
 femme fatale (a végzet asszonya) 275, **277**
 Fenton, Roger 235
 fényképészet 235, 262, 298, 321–23, 341
 arcképfestés 160, 191
 feltalálása 15, 229, **246–47**
 performansz 330
 Ferenc I. francia király 126, 148, 152, 160
Férfi rossz hangulatban (Messerschmidt) **211**
 festett üveg 60, **80–83**
 festői tájképek **214–15**
fête galante **198–99**
 „Fiatal brit művészek” (YBA-k, Britart) 341
Fiatal rabszolga (Michelangelo) **144–45**
 figurális művészet, iszlám **70**
 Firenze Dóm 80, 83–85, 87, 104, 106
 reneszánsz 104, 109–11
 Flaxman, John 219
 Fluxus csoport 321
 fontainebleau-i iskola 152
 Font-de-Gaume barlang (Franciaország) 24
 forradalmi idealizmus **212–13**
 Fouquet, Jean 104
 Fox Talbot, William Henry 229, 247
 föld istennők 20, **132–33**
 Fra Angelico 162
 Fragonard, Jean-Honoré 199, **225**
 Francesca, Piero della 111, **162–63**
 francia forradalom 101, 150, 199, 212–13, 224–25
 Francia-kantabri művészet 23–24
 Frankenthaler, Helen 321, **340**
 Fratin, Christophe 248
 freskók
 bizánci 53, 87
 illúzióeltető mennyezetek 163, **206–09**, 222
 katakombák 51
 szentek élete 86–89
 Freud, Lucian 196
 Friedrich, Caspar David 228, **238–39**, 242
 Fumane-barlang (Olaszország) 22
 Fuseli, Henry 242
 futurizmus 297, **298–99**, 330

G, GY

Gainsborough, Thomas 156, 169
Galatea diadala (Raffaello) 142
 Gandhári Buddhák **44–47**
 Gaudier-Brzeska, Henri 309, 317
 Gauguin, Paul 128, 247, 263, 268, 269, **271–72**, 276, 280, **281**, 288, 291
 Gaulli, Giovanni Battista **223**
Genti szárnyas oltár (Van Eyck) 92, 95, 104
 Gentile da Fabriano 98–99, **162**
 Gentileschi, Artemesia 171, **222**, 332
 geoglifák 329
 geometrikus minták 61, **71**, 72
 Géricault, Théodore 225, 228, 232, 242, 244
 Gero-kereszt 60, **66–67**

Gérôme, Jean-Léon 250
 Gerstl, Richard 293
Gesamtkunstwerk **286–87**
 Ghiberti, Lorenzo 83–85, 104, **106**
 Ghirlandaio, Domenico 87, 145
 Giacometti, Augusto 284
 Giambologna 48–49, 105, **165**
 Gibson, John 249
 Gill, Eric 317
 Gill, Madge 325
 Gillray, James 201, 203, 248
 Gilpin, William 214
Gin köz (Hogarth) 201
 Giordano, Luca 177
 Giorgione 148, **164**, 198
 Giotto di Bondone 61, 66–67, 86, **87–89**, 95, 101, 108–11, 145, 209
 Giovanni di Paolo 95
 Girardon, François 168
 Giroux, Alphonse 247
 Girtin, Thomas 215
 Gislebertus 84, **100**
 Gleizes, Albert 297
 Gleyre, Charles 258, 265
 Goes, Hugo van der **163**
Goethe a római Campagnán (Wilhelm Tischbein) **225**
 Goethe, Johann Wolfgang von 204–05, 225, 238
 Goethe-emlékmű (Carus) 238–39
 Gordon, Douglas 337
 gótika 55, 60–61, 65
 fény a ~ban **80–83**
 hatása 106
 nemzetközi **98–99**
 Goujon, Jean **165**
 Goya, Francisco de 196, 228, **230–35**, 242
 Gozzoli, Benozzo 104
Görög rabszolga (Powers) **249**
 görögök
 hatása 84–85, 104, 169, 218, 221, 249
 ókori 12, 18–19, 21, 28, 31–32, 34–35, **36–43**, 44–45, 48, 56, 108, 132–33, 148–49, 190
 Grand Manner **140–43**
 Grand Tour 169, 195, **204–05**, 219, 224
 Gravetti kultúra 24
 Greaves, Walter 264–65
 Gris, Juan 297
 Gropius, Walter 286
 Gros, Antoine-Jean 178, 232–33, **278**
 Grosz, George 293
 Grünewald, Matthias 67, 92, **164**, 291
 Guérin, Pierre 244
Guernica (Picasso) 74, 284, 295
 Guerrilla Girls 332
 Guido da Siena 96
 Guillaumin, Armand 258–59
 Gupta-dinasztia 19, 76
 Gyagilev, Szergej 286
 Gyionysizij 107
Gyönyörök kertje (Bosch) **134–39**
Győzelem Jülichben (Rubens) 179
 Gyula, II. pápa 105, 144–45

H

Haacke, Hans 328
 háborús művészet 178–81, **230–35**, 339
 Hagenauer, Nikolaus 92
 Hagia Sophia (Konstantinápoly) 53–54
Hajóvontatók a Volgán (Repin) 279
Halászkikötő (Derain) 289
 Hallstatti kultúra 64
 Hals, Frans **222**
Hambletonian lecsutakolása (Stubbs) **225**
 Hamilton, Richard 326–27
 Han-dinasztia 12, 32–33
 Hans Holbein, az ifjabb 122, 160, **164**, 201
 Hansen, Mark 337
 Harunobu, Suzuki 254
 Hastingsi csata 75
Hat datolyaszilva (Muqi) **101**
 Heartfield, John 339
 Heckel, Ernst 291
Hegyek és a tenger (Frankenthaler) **340**
 Heizer, Michael 329
 hellenisztikus naturalizmus **42–43**
 hellénizmus 41, 44–45, 47, 49
 Helmarshauseni Roger 114
 Hepworth, Barbara 317, **340**
 Herculeaneum 218
 Herschel, John 247
 Hetek csoportja (Kanada) 338
 Hilliard, Nicholas 152, **160**
 hindu művészet 44, 61, **76–77**, 79
 Hirosige, Utagava 229, **254–55**
 Hirst, Damien **341**
Hirtelen zápor a Shin-Ohashi hidon és az Atake városrész fölött (Hirosige) **254–55**
 Hobbema, Meindert **224**
 Hockney, David 327, **341**
 Hoffmann, Hans 321
 Hoffmann, Josef 287
 Hogarth, William 169, **200–03**
 Hohle Fels (Németország) 20–21
 Homler Fels-i Vénusz 20
 Homer, Winslow 229
Homo sapiens 22
 Hongshan-kultúra 33
 Honthorst, Gerrit van 171
 Hopper, Edward **339**
Horatiusok esküje (David) 169, 218, **221**
 Horenbout, Lucas 160
 Houdon, Jean-Antoine 169
 Hszia-dinasztia 32
Hurrá, a vaj elfogyott! (Heartfield) **339**
 hűsvét-szigeteki kőszobrok **78**
 Huysmans, J K 275

I

I Like America and America Likes Me (performansz) **330–31**
 Ífei Királyság 60, 153
Ífjú férfi rózsák között **160**
 ikonográfia, korai keresztény **51**
 ikonok 61, 92, 107

illúziókeltő mennyezetek 163, **206–09**, 222
 impresszionizmus 15, 229, 255, **256–63**, 269, 270–71, 287
 India
 hindu szobrászat 76–77, mogul miniatűrök **161**
 ókori művészete 19, 21, 34, 44–47, 61
 indo-görög művészet 12, 44–47
 Indus-völgyi civilizáció 32, 76
 Ingres, Jean-Auguste-Dominique **150**, 228, **236–37**, 243, 250
 iniciális kéziratok 60–61, **64–65**, 66–67, 156, 158
 ipari forradalom 210, 228
 Isenheimeri oltárkép (Grünewald) 67, 92, **164**, 291
 Israhel van Meckenham 188
 Istár-kapu 18
Isten napja (Mahana no atua) (Gauguin) **281**
 iszlám művészet 13, 61, **68–73**
Izsák feláldozása (Ghiberti) **106**

J

jádefaragás 12, 18, **33**
Jákob harca az angyallal (Gauguin) 271–72
Jane, Harrington grófnője (Reynolds) 143
 japán művészet **79, 254–55**, **278**
 hatása 262, 264–65, 272–73
 Jawlensky, Alexei 302
 jégkorszak 22–23, 25
Jelenés (Moreau) 276
Jézus nevének magasztalása (Gaulli) **223**
 jezsuiták 175, 223
 Johns, Jasper 285
 Jones, Allen 327
 Jongkind, Johan Barthold 258, 261
 Judd, Donald 309
Judit lefejezi Holofernészt (Gentileschi) **222**
 Juel, Jens 239
 Jusztiánusz, I., bizánci császár 52–55
 Jüan-dinasztia 97
Jülich átadása (Leonardo) 180–81

K

Kacusika Hokusai 229, 254–55, **278**
 Kahlo, Frida 191
 Kaikei 79
Kalapos nő (Matisse) **288–89**
Kalászszedők (Millet) 253
 kalligráfia, iszlám 72
Kamadai szilvaskert (Hirosige) 255
Kanadai fényő (Thomson) **338**
 Kandinszkij, Vaszilij 182, 284, 292, **300–07**, 320
 Kaprow, Allan 320, 330
 Kariai Mazuolosz 56
 karoling művészet 60, 63, 67
Károly a vadászon (van Dyck) 197

katakombák 19, 51, 53, 335
 keleti (késői) Csou-kor (Csoudinasztia) 33
Kelli kódex **64–65**
 kelta művészet **64–65**
 Kelly, Mary 335
 Kempis Tamás 119
Keppel admirális portréja (Reynolds) **224**
 keresztény művészet
 barokk 170–75, 182–85, bizánci 52–55, korai 12–13, 19, 51, erekiyetartók 62–63
 középkori 13, 60–65, 80–95, 98–101, *Keresztlevétel* (Rogier van der Weyden) **118–19**
 keresztre feszítések 66–67, 92, 119, 164–65, 172–75
 kézi rajzsablonok 22–24
 Kheopsz fáraó 30
 Khephrén fáraó 28, 30, 38
 Kiefer, Anselm 127, 285
 kínai művészet 12, 18–19, 28, **32–33**, 44, 48, 56–57, 60, 96–97, 136
 királyi arckép **196–97**
 Kirchner, Ernst Ludwig **290–03**
 Kitigava Utamaro 255
 kívülálló/kitaszított művészet **324–25**
 klasszicizmus 168–69, 204–05, **216–21**, 225, 228, 243, 249
 klasszikus kor 39–41, 42–43, 56
 hatása 85, 104, 106, 168–69, 218–21
 Klee, Paul 15, 302, 324, **338–39**
 Klein, Yves 330
 Kleiszthenész 39
 Klimt, Gustav 277, **286–87**
 Kline, Franz 320–21
 Klinger, Max 286
 Klosterneuburgi oltár (Verduni Miklós) **101**
Knidoszi Aphrodité (Praxitelész) 18, 41, 148, 150
 Koatlikve istennő **132–33**
 Kokoschka, Oskar 293
Kompozíció II (Kandinszkij) 305–06
Kompozíció II Piros, kék, sárga (Mondrian) **339**
Kompozíció IV (Kandinszkij) 303
Kompozíció IX (Kandinszkij) 307
Kompozíció VI (Kandinszkij) 300–01, **304–06**
Kompozíció VIII (Kandinszkij) 306
 konceptuális művészet 285, 308, **328**
 Konstantin diadalíve (Róma) **57**
 Konstantinápoly 19, 53–55, 61, 94
 kontraposzt 38–39, 40, 45, 106
Kora tavasz (Kuo Hszü) 97
 koronája 60
 Kosuth, Joseph **328**
 kölni dóm 67
Könyörület Krisztus (Montanes) **172–75**
Követek (Hans Holbein, az ifjabb) **164**
 közép-amerikai művészet **50**, 100, **132–33**
 középkori művészet **58–101**
 középső kőkor 25
 Krisztus dicsőségében (San Clemente, Tahull) 60

Krisztus humanizálása 66–67
Krisztus megkeresztelése (Piero della Francesca) **162–63**
 Krisztus Pantokrátor mozaik (Hagia Sophia) 53
Krisztust megfosztják ruháitól (El Greco) **165**
 Kritiosz-kürosz (ifjúsóbor) 38
 Kruger, Barbara 332
 kubizmus 108, 273, 284, **294–97**, 302, 307, 308
 Kuo Hszi 96–97
 Kupka, František 288, 297, 307
kürosz szobrok 28, 31, 38–39, 42, 48
 Kusama, Yayoi 211
 Kusán Birodalom 45–47

L

La Tene-kultúra 64
 La Tour, Georges de 171
Labadaházi eskü (David) 213
Lakoma Lévi házában (Veronese) **165**
 Lancret, Nicolas 199
 Landseer, Edwin 248
 Laokoön-csoport 34, **42–43**
 Larionov, Mihajil 298
 Lascaux-i barlang (Franciaország) 22, 24–25
 látványa 163, **206–09**, 222
 Lausseli Vénusz 21
 Layard, Austen Henry 35
 Le Brun, Charles 168, 185
 Le Fauconnier, Henri 294
 Le Nain testvérek 253
 Leakey, Mary 23
Legenda aurea (Jacobus de Voragine) 86
 Léger, Fernand 294, 297, 335
 Leighton, Frederic 237
Lelkiállapotok I: A búcsú (Boccioni) 299
Lelkiállapotok II: Akik elmennek (Boccioni) **298–99**
 Leonardo da Vinci 14, 104–06, 111, **124–27**, 179, 184, 333, 335
 Leonardo, José 180–81
 Leoni, Leone 121
Lépcsőn lejáró nő (Richter) **341**
 Li Csao-tao 96
 Li Sze-hszün 96
 Lichtenstein, Roy **326–27**
 Limbourg fivérek (Herman, Paul és Johan) 98, 159, **162**
Lindisfarne-i evangélium 60
 Liotard, Jean-Étienne 169
 Lippi, Filippino 89
 Lippi, Fra Filippo 123
 Lord, Richard 329
Lord Byron (Phillips) 244
 Lorenzetti, Ambrogio 61, 122
 Lothár-kereszt 66–67
 Louis, Morris 340
 Louthembourg, Philip James de 210
 lovas szobrok **48–49**, 162–64
 Loyolai Szent Ignác 182
 Luther, Márton 63, 172
 Luzán, José 232

M

Madame X (Sargent) **280**
Madár az úrben (Brancusi) **309**
Madonna gyermekével (Masaccio) 110
Madonna Rolin kancellárral (Van Eyck) 117
Maesta (Duccio) 61, 67, **90–95**
 magdaléni kultúra 25
 Magritte, René 284, 313, 328
 Mahler, Gustav 286
 maja civilizáció 18, 50, 100
 Macsiapang-kultúra 33
 Malevics, Kazimir 213, 297, 307, 309
Malom és kastélyrom (Constable) 215
Maman (Bourgeois) **334–35**
 Manet, Édouard 148, 150–51, 198, 232, 250–51, 258–62, 268, **279**
 manierizmus 43, 104, 141, 164–65, 172–74, 177
 udvari **152**
 Manohar 161
 Mantegna, Andrea 111, **163**, 207
Marat halála (David) **212–13**
 Marc, Franz 292, 302, 324
 Marclay, Christian **336–37**
 Marcus Aurelius
 diadalszlopa 42, **49**, 178
 lovas szobra 19, **48–49**
 Marey, Étienne-Jules 298
 Mariette, Auguste 29
 Marinetti, Tommaso 297, 299
 Marquet, Albert 288
 Martini, Simone 89, 95, 98
 Masaccio 87, 89, 104, **108–11**, 145
 Masolino da Panicale 111
 Masson, André 313, 322
 Matejko, Jan 229
 Matisse, Henri **288–89**, 292, 307
 Matta Echaurren, Roberto 322
 Maximian, érsek 54–55
 Maximianus, római császár 63
 Medici, Cosimo I de' 48–49, 105, 152, 164, 184
 Medici, Leopoldo de' 188
 Medici, Lorenzo de' (A nagyszerű) 123, 145
 Medici, Marie de' 179
 Medici-család 123
 Mediolanumi ediktum an 51, 53
 Medresze (Iszfahán) 70
 Meissonier, Ernest 212, 232
Melankólia (Munch) 276
Menekülés Egyiptomba (Elsheimer) **222**
 Mengs, Antoine Raphael 169, 221
 Menkauré fáraó 30
 mentális egészség
 művészet és ~ **211**, 324–25
 Menzel, Adolph von 210
 Menyasszonyi kamra (Mantegna) **163**, 207
 mennyezeti festmények, megtévesztő látványa 163, **206–09**, 222
 Mercurius (Giambologna) **165**
 meroving művészet 63
 Messerschmidt, Franz Xaver **211**
 metszetek 15, 131
 Metzinger, Jean 294, 297

Michelangelo 13–14, 43, 49, 105–06, 108, 140–41, **144–45**, 173, 179, 184–85, 213
Micsoda bátorság (*Qué valor!*) (Goya) 234–35
 mihráb (córdobai nagymecset) 68–69, 72–73
 Milánó 105, 126
 Millais, John Everett **279**
 Millet, Jean-François 159, 228, 253, 259, **279**
 Milói Vénusz 43
 Ming-dinasztia 96, 97
 miniatűrök 70, 77, 116, 156
 Mogul Birodalom **161**
 portréi **160**
 minimalizmus 285, 293, **309**
 minőszi civilizáció 18
 Miró, Joan 307, 313, 322
 Misztériumok villája (Villa dei Misteri), Pompeji 19
 miszticizmus **182–83**
 mítosz a művészetben 14, 122–23, 179, 199, 219, 250, 275, 277
 moai-csoport **78**
 modern művészet 229, **282–341**
 modernizmus 144, 284, 322
 Modigliani, Amedeo 309, 317
 mogul művészet 70–71, 77, **161**
 Mohamed próféta 70–73
 Mokao-barlangok (Kína) 45
 Monaco, Lorenzo 98
 Mondrian, Piet 284, 302, 307, 327, **339**
 Monet, Claude 229, 254, **256–63**, 269, 273, 303
 mongol hódítások 97
Mont Sainte-Victoire (Cézanne) 273, 294
 Montanés, Juan Martínez **172–75**
 Moore, Henry 285, **316–17**, 340
 Moréas, Jean 275
 Moreau, Gustave 276–77
 Morisot, Berthe 258–59, 281
 Moronobu, Hishikawa 254
 Morris, William 80, 83
 mozaikok
 bizánci 19, **52–55**
 iszlám 73
 Mózes-kút (Sluter) **101**
 Mu Cse **101**
 Mucha, Alphonse **281**
 Munch, Edvard 190–91, 211, 229, **274–77**, 291
 Murillo, Bartolomé Esteban **223**
 művészek, felemelkedése 13–14
 Művészetek és Kézművesség (művészeti mozgalom) 64–65
 Myron 18

N

Nadar 229, 259, 263
 Nagy Károly 60
 Nagy Sándor-mozaik (Pompeji) **57**
 nagy szfinx (Giza) 28–29, 30
 Namuth, Hans 321–23
Napoleon az eylau csatában (Gros) 178, 232, **278**

Napoleon francia császár 14, 213, 218, 221, 228, 232–33, 237, 244
 Narmer király 34
 narratív szobrászat **34–35**
 Nash, Paul 285, **339**
 naturalizmus 13, 19, 87, 104, 269, 271, 275–76, 291
 hellénizmus **42–43**
 Nauman, Bruce 337
 nazarénus 242
Ned Kelly sorozat (Nolan) **340**
 Nefertiti, királynő, festett mészke
 mellszobor **56**
 német
 expresszionizmus 284, 288–89, **291–93**
 ~alföldi művészet 101, 105, 114, 136
 romantikus tájképfestészet **238–39**
 nemzetközi gótika 55, 61, 95, **98–99**, 109, 121
 neoefficienzionizmus 285, 293, 341
 neogótika 83
 neoefficienzionizmus 271
 neoromantika 242
 Neumann, Balthasar 207, 209
 Newman, Barnett 320–21
 Ni Can **96–97**
 Nicholson, Ben 340
 Népce, Joseph Nicéphore 247
Niké (Paióniosz) 40
 Ninive 35
 Nio templom őrzői (Unkei) **79**
 Nirvána barlang (Kína) 45
Noktürn feketére és aranyra: a földre hulló rakéta (Whistler) **264–65**
 Nolan, Sidney **340**
 Noland, Kenneth 340
 Nolde, Emil 28, **338**
non finito/befejezetlen alkotások **144–45**
 Notke, Bernt 104
 Notre-Dame de la Belle Verrière 82–83
 Notre-Dame székesegyház (Párizs) 63
Nők a kertben (Monet) 256–57, **260–62**
 Nürnbergi Krónika 129
 nyomatkészítés 15, **128–31**, 203, 205, 235 japán nyomatok **254–55**, 262, 272–73, 278
 nyugati Csou-dinasztia 32

O, Ö

O'Keeffe, Georgia 74, 333
 Odo, Bayeux-I püspök 75
 Oidipusz király (Ernst) 314
 ókori művészet **18–57**
 olajfestészet **112–17**
 olajvázlatok **176–77**
 Oldenburg, Claes 326
 olmek civilizáció 18, 50
 oltárképek **90–95**, 98–99, 101, 163–64
Olympia (Manet) 148, 150–51, 258, **279**
 Omajjád-dinasztia 70–71, 73
 Omajjád-mecset (Nagy Mecset) (Damaszkusz) 70
 Ono, Yoko 332
 op art 285
 Oppenheim, Dennis 329

Óra (Marclay) **336–37**
 orfizmus 288, 297
 orientalizmus **236–37**, 242, 244
 Orléans-i Theodulf 55
 orosz forradalom 212–13
Oroszlán és kígyó küzdelme (Barye) **248**
 Oroszlánember (Hohlenstein-Stadel barlang) 20
Oroszlánvadászat (Rubens) **176–77**
 oroszlnvadászat-domborművek asszír **34–35**
 Orozco, Gabriel 308
Országút Middleharnisnál (Hobbema) **224**
 osebergi temetkezési hajó 60
 oszmán művészet 71, 72
 Ottó I. német-római császár 60
 Ottó-kori művészet 60, 65–66, **67**, 100
 önarckép **186–91**
Önarckép egy üveg borral (Munch)190
Önarckép két körrel (Rembrandt) **186–91**
Önarckép levágott füllel (Van Gogh) **280**
Önarckép modellel (Kirchner) 293
Önarckép sapkában (Rembrandt) 188
 őskori művészet 18, **20–25**
 őskőkorszak 20, 22–25, 28
 őslakos művészet **78**
 ősök kultusza 78
Őszi levelek (Millais) **279**
Őszi ritmus (Pollock) **318–23**
Öt nő az utcán (Kirchner) 292

P

Pacheco, Francisco 172–75, 179
 Paióniosz 40
Pala d'Oro oltárkép (Szent Márk tér, Velence) 92
 Paleotti, Gabriele 173
 Palladio, Andrea 207
Pallasz és a kentaur (Botticelli) **122–23**
 Palmer, Samuel 239
 Pan Ju-liang **151**
 Panini, Giovanni Paolo 204
 Paolozzi, Eduardo 327
 Parler, Peter 61
 Parmigianino 105
 Parthenón-frízek (Pheidiasz) **56**
 Pater, Jean-Baptiste 199
 Patinir, Joachim 156
 patronage 13–14
 Páva szoba (Whistler) 265
 performansz **330–31**
 Pergamon 19, 38, 42–43
 Periklész 39
 Perkin, William 15
 perspektíva, lineáris **108–11**, 162
 Perugino, Pietro 140–41
 Perzsia 70, 161
Petrográd védelme (Deineka) **338–93**
 Pheidiasz 38, 40–41, 56
 Phillips, Thomas 244
 Picasso 15, 74, 108, 127, 284, 288–89, **294–97**, 302, 308, 322
 Piper, John 242
 piramisok 30, 50, 220

Piranesi, Giovanni Battista 169, **204–05**, 218
 Pisanello 104, **120–21**
 Pisano, Giovanni 84–85
 Pisano, Nicola 61, **84–85**, 104
 Pissarro, Camille 255, 258–59, 271, 273
 Pissarro, Lucien 271
 Platón 40
 Pleydenwurff, Wilhelm 129
 Plinius, az idősebb 43, 148
 pointilizmus 269
 polikróm
 festmények 24–25
 szobrok 173–74
 polinézek 78
 poliptichon oltárok **92**, **93–95**
 Pollock, Jackson **318–23**
 Polükleitosz 40–41
 Pompeji 57, 218
 pop art 285, 308, **326–27**
 Portinari oltárkép (van der Goes) **163**
 Portland-váza (Wedgwood) 225
 posztimpresszionizmus 185, **266–73**
 Poussin, Nicolas 140–41, 168, **184–85**, 193, 195, 209
 Powers, Hiram **249**
 Pozzo, Andrea 168
 Praxitelész 18, 41–42, 148, 150
 precizionizmus 297
 prehisztorikus **24**
 preraffaeliták 15, 123, 242, 264–65, 278–79
 Previati, Gaetano 298
proletkult 212
 propagandaművészet **74–75**, 120, 278, 339
 Pszeudo-Dionüsziosz 82
 Puvis de Chavannes, Pierre 268, 276

Q

Qafzeh-barlang 28
 Quarton, Enguerrand **163**
 Quercia, Jacopo della 104
 Quinn, Marc 151, 191

R

Rabbula-evangéliumok 66–67
 Raffaello 15, 105, 111, 124, 127–28, **140–43**, 185, 189, 209
 Raimondi, Marcantonio 15, 128, 131
 rajzfilmek 126, 141–45
 rajzok, előkészítő **124–47**, 141, 157, 245, 269, 305
 Rampin lovas 48
 Ravenna 19, 48, 52–55
 rayonizmus 298–99
 readymade **308**
 realizmus 175, 228–35, 251, **252–53**, 258
 Recceswinth király fogadalmi koronája 61
 Redon, Odilon 263, 276
 reformáció 119, 172
Reggeli a szabadban (Manet) 199, 250, 258, **260**, 261

regionalizmus 339
Regisole lovas emlékmű 48
 reimsi katedrális 83
 Rembrandt 67, 114, 128, 131, 168, **186–91**
 reneszánsz 13, 15, 106–11, 118–19, **104–65**
 előfutárai 85, 88–89, 92, 101
 ókori hatások a ~ra 43, 49, 60, 104
 Renoir, Pierre-Auguste 242, 258, 259, 268, 269, **279–80**
 Repin, Ilja **279**
 Repton, Humphry 214
 Repülő ló (bronzszobor) (Gansu) 19
 repülő támpillér 81, 83
 Reynolds, Joshua 140–43, 177, 193, 219, 224, 225
 rézöntés **153**
 riacei bronzszobrok 19, 36–37, **40–41**
 Ricci, Sebastiano 177
 Richardson, Mary 150–51
 Richter, Gerhard **341**
 Rigaud, Hyacinthe **196–97**
 Riopelle, Jean-Paul 285
 Rivera, Diego 191
 Robert, Hubert 204
 rock art 18, 22–25, 114, 132, 248
 Rodin, Auguste 144, **280**, 309, 317
 rodoszi Polüdórosz 43
 Rottiers, John 121
 rokokó 150, 213, 218, 225
 Róma
 barokk 168
 neoklasszicista 219
 reneszánsz 105
 rómaiak 12, 18–19, 31, 34–35, 41–43, 45, **48–49**, 51, 57, 64, 108, 121, 133, 149, 193
 hatása 84–85, 104, 169, 218–19
Rómaiak a hanyatlás korában (Couture) **250–51**
 romanika 60–61, 65, 80, 100
 romantika 14, 185, 228, 233, **236–45**, 275
 Rood, Ogden 268, 270
 Rosenquist, James 326
 Rossetti, Dante Gabriel 132, 264–65, **278–79**
 Rothko, Mark 320–21
 Rouault, Georges 288
 Rousseau, Henri **281**, 340
 Rowlandson, Thomas 201, 214
 Ru kerámia 60
 Rubens, Peter Paul 159, 168, 172, **176–77**, 179, 198, 223, 242, 244
 Rubin, Ben 337
 Rubljov, Andrej **107**
 Rude, François **278**
 Ruisdael, Jacob van 159, **223**, 224
 Runge, Philipp Otto 238–39
 Rusconi, Camillo 169
 Ruskin, John 14, 165, 195, 265, 317
 Ruthwell-kereszt **100**

S, SZ

San Vitale-templom (Ravenna) 52–53, **54–55**
 Sanchi Bharhut 44

Sang-dinasztia 32–33
 Santa Maria Assunta-katedrális (Siena) 93–94, 98
 Santa Maria Maggiore-bazilika (Róma) 51
Sarah Bernhardt (Mucha) **281**
Sardanapal halála (Delacroix) **240–45**
 Sargent, John Singer 280, 284
 Sassetta (Stefano di Giovanni) 95
 Savery, Roelandt és Jacob 159
 Saville, Jenny 335
 Savonarola, Girolamo 123, 182
 Schiele, Egon 291, 293
 Schmidt-Rottluff, Karl 291
 Schnabel, Julian **341**
 Schongauer, Martin 128
 Scolland, Abbot 75
 Segantini, Giovanni 298
 Selyemút 45
 Sen Csou 96–97
 Septimius Severus diadalíve (Róma) 19
 Serpotta, Giacomo **224**
 Seurat, Georges 229, 263, **266–73**
 Severini, Gino 299
 Shapiro, Miriam 333
 Sheeler, Charles 297
Shilpa Tudománya 77
 sienai iskola 93, **95**
 Signac, Paul 268, 271, 288
 Simpson, William 235
 Siqueiros, David Alfaro, 322
Sir John Hawkwood (Uccello) **162**
 sírba temetett tárgyak 28, 31
 síremlékek
 VII. Henrik és Yorki Erzsébet síremléke **164**
 A házastársak szarkofágja 28
 Dogmatikus szarkofág 51
 Galla Placidia mauzóleuma (Ravenna) 53
 Halikarnasszosz mauzóleuma (Szkopasz) **56**
 Junius Bassus szarkofágja **51**
 Mária Krisztina főhercegnő síremléke (Canova) **216–21**
 ókori **26–31**
 Oscar Wilde síremléke (Epstein) **338**
 Priscilla katakombája (Róma) 19, 335
 Rahotep herceg és felesége, Nofret 19, 26–27, **29–30**
 Sisley, Alfred 258–59
 Sixtus-kápolna (Róma) 14, 108, 123, 141, 145
 Skeaping, John 317
 Skhul-barlang 28
 Sluter, Claus **101**
 Smith, David **340–41**
 Smithson, Robert **329**
 Soane, Sir John 205
 solutréi kultúra 24
 sórtartó (Cellini) **152**
 Spero, Nancy 332
 Spinola, Ambrogio 180–81
Spirális móló (Smithson) **329**
 Stella, Joseph 298
 Still, Clyfford 321
 Stom, Matthias 171

Stoss, Veit **163**
 Stubbs, George **225**, 248
 Sutherland, Graham 242
 Sutton Hoo-i sisak **100**
 szabadtéri festészet **259–60**, 270
 Szafavidák 71
 Száguldó kerítés (Christo) **341**
 szalonfestészet 148, 169, 228–29,
 242–44, 248, **250–51**, 252, 258,
 261–63, 268, 271, 289, 294, 297
 szatíra, társadalmi **200–03**
 szecesszió 65, 277, 281, 286–87
 Szél a fák között a folyóparton
 (NiZsan) **96–97**
 Szénásszekér (Constable) 177, 228,
242, 243
 Szent Anna harmadmagával
 (Leonardo da Vinci) **124–27**
 Szent Centenaia (Wölflí) 325
 Szent Ferenc halála (Giotto) 88, 89
 Szent Ferenc stigmatizációja (Giotto) 88
 Szent György (Donatello) **162**
 Szent Columba zsoltárkönyve 65
 Szent Lajos zsoltárkönyve 61
 Szent Lukács festőként a keresztre feszí-
 tett Krisztus előtt (Zurbarán) 174
 Szent Márk-székesegyház (Velenice)
 55, 92
 Szent Mór 62–63
 Szent Péter-székesegyház (Róma)
 105, 145, 168, 175
 Szent Teréz extázisa (Bernini) **182–83**
 Szent Vitus-székesegyház (Prága) 61
 szentek
 megkülönböztető jegyei **63**, 275
 festmények a ~ életéről **86–89**
 Szentháromság (Masaccio) **108–11**
 Szentháromság (Rubljov) **107**
 Szeplőtlen fogantatás (Murillo) **223**
 Sziklamecs (Jeruzsálem) 70
 szimbolizmus
 állat~ 143, 248
 irányzat 263, 268, 274–77, 287, 302
 szellem~ 114, 116–17, 302, 275
 szintetikus kubizmus 296–97
 szintetizmus **272**, 276
 Szkopasz 56
 szobrászat
 azték 132–33
 buddhista 44–47, 79
 görög 36–43, 148, 149
 hindu 76–77
 húsvét-szigeteki 78
 modern 309, 316–17, 338, 340–41
 narratív 34–35
 neoklasszikus 216–21
 reneszánsz 144–45
 római 48–49
 síremlék 26–31
 szocialista realizmus 15, 279
 Szornbathy, Josef 20
 Szung-dinasztia 33, 96, 97
 szuprematizmus 297, 302, 307
 szürrealizmus 136, 139, 284–85, 307,
310–15, 320, 330
 Szűz Mária lánsága **278–79**
 Szűz Mária-oltár (Stoss) **163**

T

Tájkép (Dughet) 195
 Tájkép Aszkaniosszal, amint
 lenyilazza Silvia szarvasbikáját
 (Claude) 192–95
 tájképfestészet **154–59**
 festői **214–15**
 ideális tájkép **192–95**, 198
 japán **96–97**
 német romantikus tájképek **238–39**
 tájművészet 285, **329**
 Tan Jing 159
 Tancóló Siva **76–77**
 Tang-dinasztia 45, 96, 136
 Tanguy, Yves 313
 társadalmi változás 14
 Tassi, Agostino 222
 Taszilin-Ádzser (Algéria) 22
 Tatlin, Vlagyimir 284
 Távolság a nyájtól (Hirst) **341**
 technológiai változás 15
 Tehén apró orral (Dubuffet) **324–25**
 Tejet öntő nő (Vermeer) **223**
 Temetés Ormans-ban (Courbet) **252–53**
 temetői művészet lásd síremlékek
 tenebrizmus **171**
 teotihuacáni maszk **50**
 ter Brugghen, Hendrick 171
 termékenységű szobrok **20–21**, 132,
 148, 150
 természet
 beszélgetés a ~tel **96–97**
 Theodóra bizánci császárné 52, 54–55
 Thészzeusz és a Minótauros (Canova)
 219
 Theuderic ereklyetartója **62–63**
 Thomson, Tom **338**
 Thorvaldsen, Bertel 219
 Thotmesz 56
 Thuküdidész 39
 Tiepolo, Giambattista 169, 206–09
 Tiepolo, Giandomenico 209
 Tigris a trópusi viharban (Rousseau) **281**
 Tinterni apátság (Turner) **214–15**
 Tintoretto 105, **165**
 Tischbein, Wilhelm 204, **225**
 Titus római császár 43
 Tiziano 105, 127, **146–51**, 189, 196, 198
 tojástempera 99, 114
 toltékok 50
 Tomé, Narciso 169
 Topkapi palota (Isztambul) 72
 Torrigiano, Pietro **164**
 Totes Meer (Holt tenger) (Nash) **339**
 Toulouse-Lautrec, Henri 229
 történelem
 korabeli ~ a művészetben
178–81, 212–13, 228, 230–35,
 243
 Traianus diadaloszlopa (Róma) 34,
57, 74, 178
 Traianus római császár 34, 57, 74, 178
 Traylor, Bill 324
 Tridenti zsinat 172–73, 175
 triptichon oltárképek 92, 101, 110,
 137–39

Troger, Paul 207
 Trónoló (Ognissanti) Madonna
 (Giotto) 61, 87
 Trumbull, John 212
 Tung Jüan 96, 97
 Tura del Grasso, Agnolo di 95
 Turner, Joseph Mallord William 106,
 127, 178, **214–15**, 228, 242, 302
 Turrell, James 329
 Tutanhamon fáraó 30–31
 Twombly, Cy 285

U, Ú, Ű

Uccello, Paolo 106, **162**, 178
 Új Lipcsei Iskola 285
 újkőkorszak 25, 28
 újplatonizmus 122–23
 ukijo-e nyomatok 254–55
 ultramarin kék 13
 unhido (aranyműves) 63
 Unkei 61, 79
 Urbinoi Vénusz (Tiziano) **146–51**
 Utca, Drezda (Kirchner) **290–93**
 Utolsó ítélet timpanon (Gislebertus)
100
 Utrechti zsoltárkönyv 100
 üvegművészet, iszlám 61, 73

V

Vadászok a hóban (Pieter Bruegel,
 az idősebb) **154–59**
 Valenciennes, Pierre-Henri de 193
 van Doesburg, Theo 302
 van Dyck, Anthony 172, 191, 197,
223
 van Eyck, Jan 13, 92, 95, 104, 105,
112–17, 190
 van Gogh, Vincent 189, 229, 253–54,
 268–69, 272–73, **280–81**, 288,
 291, 320
 Vándor a ködtenger felett (Friedrich)
228, **238–39**
 Vang Mo 96
 Vasari, Giorgio 85, 89, 105, 109,
 110–11, 114
 Vasárnap délután Grande Jatte
 szigetén (Seurat) **266–71**
 Vaskohó (Wright) **210**
 vázlatkészítő utak 215
 Vázquez de Leca, Mateo 174
 védőszelleme 79
 Velázquez, Diego 67, 148, 150–51,
 168–69, 173, **178–81**, 265
 velencei iskola 105, 148, 165
 Ven Cseng-ming 96–97
 Vénusz és Ámor allegóriája (Bronzino)
 164–65
 Vénusz születése (Botticelli) 122–23,
150
 Vénusz tükörrrel (Velázquez) 148,
 150–51
 Verduni Miklós 63, **101**
 Vermeer, Johannes 14, 122, 223
 Vernet, Claude-Joseph 204

Veronese, Paolo **165**, 173, 207
 Verrocchio, Andrea del 124, **163–64**
 versenyek, művészeti 104
 viaszvesztéses öntési technika 38,
 153
 videóművészet **336–37**
 Vien, Joseph-Marie 213, 221
 Vigée-Le Brun, Élisabeth Louise
 332, 335
 Vigoroso da Siena 92
 vikingek 60
 Vinckboons, David 159
 Virágváza (Chardin) **224–25**
 vizigótok 60
 Vlagyimir Istenanya 55, 61
 Vlaminck, Maurice de 288
 Voragine, Jacobus de 86
 vorticismus 297, 299
 Vörös légballoon (Klee) **338**
 Vörös turbános férfi (Van Eyck) 114

W, Y

Wagner, Richard 286–87, 303
 Walesi Gerald 65
 Warhol, Andy 308, 326–27, 337
 Watson és a cápa (Copley) **225**
 Watt, James 210
 Watteau, Jean-Antoine 168, **198–99**
 Wedgwood, Josiah 210, **225**
 Weekes, Henry 249
 Wesselman, Tom 326
 West, Benjamin 180–81, 221
 Weyden, Rogier van der 105, **118–19**
 Whaam! (Lichtenstein) **326–27**
 Whistler, James Abbott McNeill
264–65
 Wiener Werkstätte 286
 Willendorfi Vénusz 18, **20–21**
 Wilson, Richard 204
 Wilton diptichon **98–99**
 Winckelmann, Johann Joachim 218,
 221
 Wolfe tábornok halála (West) 181
 Wolgemut, Michael 129
 Wood, Grant **339**
 Wordsworth, William 214
 Wölflí, Adolf 325
 Wright, Joseph 169, **210**
 Würzburgi érseki palota, mennyezete
206–09
 Wyndham Lewis, Percy 297–98
 Yamamoto, Kanae 254

Z, ZS

Zarándoklat Kythira szigetén
 (Watteau) **198–99**
 Zeuxisz 106, 190
 Zoffany, Johann 204
 zománcművészet 30, 61–64, 92, 101
 Zurbarán, Francisco de 174
 zsánerfestészet 14, 156, **158**